

שדה קודת אבן

סיפורי נשים
פורצות דרך
להשכלה

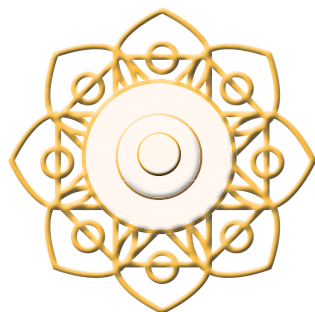
ערבות - נשים מחברות מסורת

שוחקות אבן

סיפורי נשים פורצות דרך להשכלה

ערבות - נשים מחברות מסורת

איסוף, כתיבה, עריכה והפקה: רותי בן ישי, זיוה עטר, זהורית אסולין, לאה שקדיאל

עריכת לשון: חפציבה כהן-מונטגיו

עיצוב גרפי: נעמה שחר

תשפ"ג, 2022

התמונות באדיבות המשפחות

<https://he.arevot.com>
<https://www.facebook.com/ArevotJerusalem>

© כל הזכויות שמורות לערבות - נשים מחברות מסורת, 2022

תוכן העניינים

5הקדמה

8..... וכי לבי קִשָּׁה מִהָאֶבֶן? לימוד על רבי עקיבא.....

11שער ראשון: לא הביישן למד

13..... זהר עטר: בלי סודות אפשר לקרוא.....

14..... רחל סולימנוב: לומדת בדרכה.....

16..... חנה אילוז: גם אני יכולה.....

17..... הנרייט פיטוסי: לא הביישן למד.....

18..... משימות ופעילויות לשער "לא הביישן למד".....

19שער שני: יגעת ומצאת - תאמין

21..... אהובה כהן: עצלנית או דיסלקטית.....

23..... יהודית אסולין: לנצח את הבוז.....

24..... ציונה חסיד: אל תהיו טמבלים.....

28..... צביה גבאי-חורש: כשהגיע תורה למדה לקרוא ולכתוב.....

30..... רוחמה שרביט: היא בוכה, היא שמחה, היא נזכרת, והיא לומדת ומלמדת את ילדיה.....

35..... משימות ופעילויות לשער "יגעת ומצאת - תאמין".....

37שער שלישי: אם אין אני לי מי לי

39..... רחל קשטר-סתי: להגשים חלומות.....

41..... סימה מורלי: היזהרו בבנות עניים שמהן תצא ההשכלה.....

43..... ריקי שי: השמיים הם הגבול.....

47	שרונה גל: המאבק לרכישת השכלה
49	אמל: סיפור של תקווה
51	נג'יסָטָה טְשָׁרָה: גם מלכה וגם שרה
54	משימות ופעילויות לשער "אם אין אני לי מי לי"

57 שער רביעי: שערי לימוד תורה לשמה

59	גבריאלה קרן: ללמוד יהדות למרות הכול
61	אסתר קורל: למדה לקרוא ברמה גבוהה בכוחות עצמה
64	נעימה חסידים: לא ידעה לקרוא אך קראה בתורה
67	יקוט אבן צור: שפתיה נעות וקולה יישמע
68	שמחה בן אלי-כהן: האותיות שהיו לסבתא בלב
71	משימות ופעילויות לשער "לימוד תורה לשמה"

73 לימוד בית מדרשי

75	דף לימוד ראשון: חסמים בדרכן של נשים להשכלה
75	מטרת הלימוד
75	החסם הפסיכולוגי
76	חסמים מבניים חברתיים
77	דף לימוד שני: רכישת השכלה לנשים - חובה מוסרית או פריבילגיה?
77	מטרת הלימוד
77	האיסור ללמוד
78	הנורמה של נשים למדניות
78	לימוד לנשים כנורמה

79 מקורות

80 תודות

הקדמה

עד השליש האחרון של המאה ה-19 נשים לא הורשו ללמוד במוסדות אקדמאיים. פריצת חומותיהם של מוסדות לימוד ומחקר, שהיו מיועדים במשך קרוב לתשע מאות שנה לגברים בלבד, לא הייתה דבר של מה בכך ולא התקבלה בנקל על הלבבות... הדרת מחצית האוכלוסייה מן האפשרות ללמוד באוניברסיטאות ובמוסדות אקדמיים - שהציבו את האמת ואת התבונה, את החירות ואת הספק, את התצפית והביקורת והמחקר החופשי - היא מקרה מבחן מובהק לעוצמתו המדכאת של הסדר הפטריארכלי. הדרה זו מיטיבה להדגים את שליטתה הבלעדית של ההגמוניה הגברית שנלחמה על בלעדיות סמכות הדעת שלה, ולבאר את גודל ההפסד, שאין לו שיעור, שבהדרת מחצית האנושות ממרחבי הדעת, המחקר, העיון, הביקורת, הגילוי והיצירה.

רחל אליאור, סבתא לא ידעה קרוא וכתוב, עמ' 584

במהלך הדורות עמדו בפני נשים מחסומים רבים שהקשו על נגישותן ללימוד ולידע. מנתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, בשני העשורים האחרונים חל שיפור רב בנגישות להשכלה במדינת ישראל. בעוד שבשנת 2002 13% מבעלי ההשכלה העל תיכונית והגבוהה הן נשים, בשנת 2019 טיפס נתון זה ל- 51% (הודעה מס' 013-2021). על אף נתונים אלו עולה כי בישראל נשים סובלות מתת ייצוג בסגל הבכיר באוניברסיטאות, יחסית לשיעורן באוכלוסייה, ויחסית לפוטנציאל האקדמי שלהן (דו"ח הכנסת לשוויון מגדרי, 2015). נתונים אלה מתייחסים לכלל הנשים, אך בפילוח המבחין בין קבוצות באוכלוסייה כמו נשים מזרחיות, חרדיות, ערביות, דרוזיות ובדואיות נקבל תמונת מצב עגומה יותר (הרצוג, ישראל 2000).

הסיפור הוא יותר מאשר נתונים סטטיסטיים. זהו סיפור על נשים המשתוקקות לידע, הנאבקות לקחת חלק במארג החברתי האנושי, נשים הרוצות כלים בסיסיים ומשוכללים להבנת עולמן ולביטוין העצמי; כלים שבעזרתם יוכלו להיות שותפות בקבלת החלטות המשפיעות על גורלן. לא תמיד הדבר ניתן להן.

בחרנו להשמיע באסופה זו את סיפוריהן של החברות, האימהות והסבתות שלנו, הגיבורות השקופות. אלו שסיפורן וקולן כמעט ואינו נשמע במרחבים הציבוריים. נשים אלו מתגלות כבעלות תעצומות נפש

ושאר רוח, שגם בתנאים קשים לא נעלמה תשוקתן לאות ולמילה הכתובה. הנשים הללו התמודדו עם מחסומים רבים שנקרו בדרכן להרחבת אופקים ולצבירת ידע. הדרכים שבהם נמנעה השכלתן של נשים היו מגוונות: התמודדות עם קשיים כלכליים, עול גידול המשפחה, הגירה ושפת אם שאינה עברית, תפיסות דתיות שהגבילו השכלתה של האישה, חלוקת תפקידים מגדרית שייעדה את האישה לעבודות הבית, מחסומים של גזענות, אפליה והסללה, ואף לקויות למידה שלא אובחנו. לעיתים היה זה שילוב של מספר גורמים, שכל אחד מהם היווה עוד משוכה בדרכן.

בתהליך עריכת האסופה התלבטנו סביב החוט שבו נשזור ונרקום את הסיפורים, כך שיספר סיפור קוהרנטי ורחב יותר. יכולנו לערוך את האסופה דרך המחסומים שהנשים חוו בדרכן: כלכליים, תרבותיים, חברתיים ואף פוליטיים. לבסוף החלטנו לספר את הסיפורים כסיפור של כוחות ותעצומות הנפש של כל אישה. כל סיפור חושף אור מיוחד המשמש מקור להשראה לנו, לבנותינו ולדורות של נשים בשרשרת המסירה. בדרכן הייחודית, בתנאים לא תנאים, עשתה כל אחת ואחת מהן פעולה אמיצה החורגת משגרת חייה. פעולה שנועדה לפרוץ תקרות זכוכית, לנפץ קירות בטון ולשחוק אבנים בדרכן להשכלתן.

באסופה ישנם גם סיפורים על נשים שלא זכו להשכלה, אך אנו מבקשות לעמוד על הערך והכבוד גם של נשים אלו. יש לנשים אלו ערך גם אם נמנעה מהן השכלה פורמלית או ידיעת קרוא וכתוב. איננו מסתפקות בציור רומנטי של נשים אלה, כפי שנהוג לעתים (למשל: "אימא שלי האישה הכי חזקה בעולם"), אלא להביא גם את האישה מחוסרת ההשכלה הפורמלית אל הרצף של הידע התרבותי, ואל תפקידן בתוך תרבות שאינה מעריכה עוד ידע והשכלה העוברת מדור לדור בעל פה.

בחרנו לקרוא לאסופה "שוחקות אבן" על שום המדרש בתוספתא למסכת אבות (אבות דר' נתן, נוסח א, ו) על רבי עקיבא שהחל לימודיו בהיותו בן ארבעים. שם נאמר לו: "אבנים שחקו המים", ומשם החל לרכך לבבו ולפתוח אותו ללימוד.

כמו ר' עקיבא, הנשים יוצאות למסע שבו יפרצו את המחסומים להשכלה, מתוך הכרת ערכן העצמי בהעברה התרבותית הבינדורית. ר' עקיבא החל דרכו ללימוד מתוך הכרת ערכו העצמי כרועה מומחה, כגבר מרשים. אשתו הכירה ביכולותיו, ולכן דחפה אותו גם לעולם התורה. נשים שוחקות אבן לא יצאו למסע מחלל ריק, אלא מתוך המקום שהוקצה להן, ובמהלך הדורות ניסו להרחיבו למקום משמעותי בתרבות. ואולי דווקא משום כך הן מודעות לפער החריף בין הישגיהן בגבולות התפקיד המסורתי, לבין מה שהיו יכולות להשיג באמצעות פריצת הגבולות הללו. זוהי המסורתיות כרצף מכיל, ולא כדיכוטומיה של פרימיטיביות - השכלה. במובן זה ניסינו להיות נאמנות ל"תורת אם" העוברת מאם לילדיה ומהווה בסיס ערכי רוחני להמשך דרכנו וייעודנו בעולם.

באסופה מופיעים כעשרים סיפורים שליקטנו מנשים, חלקן כבר הלכו לעולמן. את הסיפורים שמענו מדור ההמשך, הילדים, ואפילו הנכדים. את חלק מהסיפורים כתבו הנשים עצמן; חלקם עובדו בידי בני המשפחות; וחלקם עיבדנו אנחנו - עורכות אסופה זו. ריבוי זה יצר מגוון עשיר של סיפורים השונים בסגנונם זה מזה. בנוסף, שזרנו לאורך האסופה קטעי הגות, סיפורת ושירה שגם הם נוגעים בסוגיה המורכבת של רכישת השכלה בקרב נשים.

האסופה בנויה משערים, כל שער מוקדש לכוח מן הכוחות שסייעו לנשים ומהווים עבורנו אבן דרך ללמידה:

שער ראשון: "לא הביישן למד" - על התגברות חווית הבושה והמבוכה בדרך ללמידה;

שער שני: "יגעת ומצאת תאמין" - על כוחה של התמדה;

שער שלישי: "אם אין אני לי מי לי" - על נחישות נשים להשיג בכוחות עצמן את הידע ולא להתלות בסובבים אותן.

שער רביעי: "שערי לימוד תורה לשמה" - על הצמא של נשים להרחבת אופקיהן ועולמן כמניע מרכזי בתהליך הלמידה.

בעקבות המדרש על רבי עקיבא הוספנו הצעה ללימוד בית מדרשי ולשיחה, כמבט כללי על האסופה. כמו כן, בסוף כל שער הוספנו הצעות למשימות ופעילויות לימודיות. מטרת הפעילויות היא להעמיק את ההבנה של הסיפורים, וללמוד מן המסרים העולים מהם. מובן מאליו שהקוראים והקוראות יכולים לעשות בשאלות כרצונם, לבחור רק את המשימות המתאימות להם, לשנות אותן, לענות עליהן בכתב, בדיון או בשיחה בעל פה, כראות עיניהם.

האסופה מיועדת לכל מי שהשכלה בכלל והשכלת נשים בפרט בלבנו, ולכל מי שרואה עצמה חלק משרשרת המסירה וחלק מהאחריות להעברה בינדורית של ערכים, מנהגים ודרכי פעולה. אפשר ללמוד מתוכה במסגרת שיעור, במסגרות החינוך הפורמליות והלא פורמליות, וכן לשיח ודיאלוג ומקור השראה לעורר סיפורים משפחתיים נוספים במפגש משפחתי.

האסופה מוקדשת לכן אימהות סבתות ונשים יקרות, אשר על אף משוכות ואתגרי החיים רוחקן לא נכנעה, ומי החיים אשר בעבעו הצליחו לשחוק אבנים.

זהרית אסולין, זיוה עטר, לאה שקדיאל, רותי בן ישי

לא הוגן לדעת יותר מאמא
אל הרופאים
המזרים
הפקידים
אל המשפלה.

לא הוגן לדעת יותר מאמא
את השפה
השירים
האדמה.
לא הוגן להפיר את הרוח
הנזף
הדרכים.

יפה וגנר, שפת אם, עמ' 24

וכי לבי קִשָּׁה מֵהָאָבוֹן? לימוד על רבי עקיבא

מה היתה תחלתו של ר' עקיבא?
אָמְרוּ: בֵּן אַרְבָּעִים שָׁנָה הָיָה וְלֹא שָׁנָה כְּלוּם.
פְּעַם אַחַת הָיָה עוֹמֵד עַל פֵּי הַבְּאֵר בְּלֵד,
אָמַר: מִי חָקַק אֶבֶן זֹ?
אָמְרוּ לוֹ: עֲקִיבָא, אִי אַתָּה קוֹרָא 'אַבְנִים שְׁחָקוּ מֵיָם' (איוב יד, יט)
- הַמֵּיִם, שְׁנוּפְלִים עָלֶיךָ תְּדִיר בְּכָל יוֹם.
אָמַר ר' עֲקִיבָא: וְכִי לְבִי קִשָּׁה מֵהָאָבוֹן? אֵלֶּךָ וְאֶלְמַד פְּרִשָּׁה אַחַת מִן הַתּוֹרָה.
הֵלֶךְ לוֹ אֶל בֵּית הַסֵּפֶר וְהִתְחִיל קוֹרָא בְּלוּם הוּא וּבְנֵו.
אָחַז ר' עֲקִיבָא בְּרֹאשׁ הַלוּם וּבְנֵו בְּרֹאשׁ הַלוּם.
כָּתַב לוֹ אֵלֶּיךָ בֵּית - וְלִמְדָה,
אֵלֶּיךָ תִּיּו - וְלִמְדָה,
תּוֹרַת כְּהֻנִּים - וְלִמְדָה.
הָיָה לוֹמֵד וְהוֹלֵךְ עַד שְׁלֹמֵד כָּל הַתּוֹרָה בְּלֵה.
אבות דר' נתן, נוסח א, ו

- * מה לדעתכם אפשר לר' עקיבא להאמין באפשרות להצליח ללמוד בגיל מאוחר?
מדוע דווקא ברגע זה החל ללמוד?
- * מדוע לדעתכם מציין הטקסט שהוא ובנו למדו יחד?
אילו מעלות מתגלות אצל רבי עקיבא בהחלטה זו?

ר' עקיבא היה רועה של כלבא שבוע. ראתה אותו בתו שהיה צנוע ומעולה,
אמרה לו: אם מתקדשת אני לך, הולך אתה לבית המדרש?
אמר לה: הן.
התקדשה לו בצנעה ושילחה אותו. שמע אביה, הוציא אותה מביתו והדירה הנאה מנכסיו.
הלך (ר' עקיבא) ישב שתיים עשרה שנה בבית המדרש. כשבא, הביא עמו שנים עשר אלפי תלמידים.
שמע (ר' עקיבא) זקן אחד שאומר לה: עד כמה את מתהלכת אלמנות חיים.
אמרה לו: אם הוא מצייט לי, ישב שתיים עשרה שנים אחרות.
אמר (ר' עקיבא): ברשות אני עושה. חזר, הלך וישב שתיים עשרה שנים אחרות בבית המדרש.
כשבא, הביא עמו עשרים וארבעה אלפי תלמידים.
שמעה אשתו, הייתה יוצאת לקראתו.
אמרו לה השכנות: שאלו כלים, לבשי והתכסי.

אמרה להם: "יודע צדיק נפש בהמתו". כשהגיעה אצלו, נפלה על פניה והייתה מנשקת לו רגלו. היו דוחפים אותה תלמידיו. אמר להם: עזבוה, שלי ושלכם שלה היא. שמע אביה שבא אדם גדול למקום, אמר אלך אצלו, אפשר יפר נדרי. בא אצלו. אמר לו (ר' עקיבא): על דעת שהוא אדם גדול האם נדרת? אמר לו (האב): אפילו פרק אחד ואפילו הלכה אחת. אמר לו: אני הוא. נפל על פניו ונשקו ברגלו, ונתן לו מחצית ממונו. בבלי כתובות סב, ע"ב

לאורך הסיפור מתוארות אינטראקציות של יחסים בין הדמויות.

- * מה אפשר ללמוד מיחסים אלה על האישיות של כל אחת מהדמויות?
- * מה אפשר ללמוד על ההשפעה של יחסי הכוח החברתיים על תהליכים של התפתחות ולמידה?
- * מה דעתך על בחירותיה של רחל אשת ר' עקיבא לאורך הסיפור? האם ביחסים בין בני זוג הכרחי שהאחד יקריב את התפתחותו לטובת צמיחתו של האחר? מהן האפשרויות האחרות?

רבי עקיבא / דליה רביקוביץ

לחן: מוני אמריליו

ומקץ עשרים שנה כאשר הלבין שיערה שב בעלה לביתו והוא גדול בתורה	והיו גרים במתבן בגורן אחד לא ידוע זוג אחד פשוט ללא שם שהיה מעולה וצנוע	רבי עקיבא איש צנוע היה רועה בין הרועים את עדרי כלבא שבוע עד שנתו הארבעים
חזר הרב לביתו וכל נפשו געגוע חזר הרב אל אשתו בתו של כלבא שבוע	ובבוקר היה מלקט התבן מתוך שיערה אמרה לו רחל - תהיה אהובי גדול בתורה	ראתה אותו רחל בתו של כלבא שבוע ראתה אותו רחל והוא מעולה וצנוע
הדפוח משם תלמידיו אמרו לה סורי אשה אמר הרב - הניחיה כי היא תורת הקדושה	קם הרב ונסע לבירה לגמוע תורה כמבוע ושם בגורן נשארה בתו של כלבא שבוע	אמרה לו רחל בחשאי קח אותי לאישה בתנאי שתקדיש זמנך ללימוד התורה הקדושה

בשיר מתואר עקיבא "כרועה בין הרועים", תיאור המטשטש את ייחודו.

- * מה מאפשר לו להתגלות כעילוי ולתת לייחודיות שבו להתגלות?
- * למה זקוק אדם כדי לאתר ולטפח את הייחודיות שבו, הן מבחינת יכולותיו הן מבחינת התנאים הסביבתיים של חייו?
- * בתו של כלבא שבוע ראתה את עקיבא שהוא "מעולה וצנוע". מה הרשים אותה?
- * איך הצליחה לדעתכם לראות זאת בתפקידו כרועה צאן? האם השכלה פורמלית הייתה מועילה לאדם כזה או רק מפריעה לו?
- * האם יכולה גם אישה בעולם שלנו להגיע לעמדות ניהול ומנהיגות, ללא השכלה והכשרה?
- * האם אתן מכירות נשים/אנשים שבלטו בכישוריהם ויכולותיהם, על אף שלא זכו להשכלה פורמלית? שתפו בסיפור.
- * האם לדעתך לא חשש עקיבא מחיבור לאישה שאינה מן המעמד שלו?
- * מה היו הכוחות של אשת עקיבא, שאפשרו לה לעמוד בפני הלעג והבוז של שכנותיה, על שחברה לאיש שהוא גם עני וגם בור?

לפי אחת המסורות, יצא עקיבא לשנים ארוכות של לימודים בעידודה של אשתו, ולכן אמר לתלמידיו בשובו "שלי ושלכם - שלה הוא".

- * מה דעתך על הצהרתו של ר' עקיבא?
- * באיזה אופן אנו נוטים היום להכיר בעזרתם של אחרים בהצלחותינו? מהי החשיבות של הכרה זו?

ללמידה של ר' עקיבא יש שכר חומרי בעולם הזה - הוא חוזר עם תלמידים ונהיה דרשן, רב.

- * האם ללימודים יש ערך וחשיבות גם כשאינם מביאים לתוצאות כאלו?
- * האם לדעתכן תהליך למידה ממושך משנה אדם? אם כן, באיזה אופן?

שער ראשון: לא הביישן למד (פרקי אבות פרק ב, משנה ה)

אימא שאינה יודעת לכתוב את שמה / יפה וגנר

מֵאֵב מֵאֵם
מֵאֵלֶּהִים
קָשָׁה לְהִתְנַאֲוֹת
בְּאֵם שְׂאִינָה יוֹדַעַת קְרֹא וּכְתֹב
וּמִשְׁתַּמְשֵׁת בְּאַצְבַּע בְּמִקוֹם בְּעֵט
הִיא יוֹדַעַת הֶרְבֵּה יוֹתֵר
מֵאֵלוֹ הַקּוֹרְאִים וְהַכּוֹתְבִים
שְׂמִקְיָפִים אוֹתָהּ בְּלַעַג
הַבּוֹז הַזֶּה מְכַסֶּה אוֹתִי
בְּכֻלָּמָה
הִיא מְבַחֵינָה
וּבְאַצְבָּעָהּ הַחוֹתֶמֶת
הַמְכֻסָּה בְּדִי
מְצַיֶּרֶת עַל מְצַיִי
לֹא אֶת הַבּוֹשֵׁה
אֶלֹא אֶת אוֹת הַשְּׂיִכוּת.
יפה וגנר, מטליאה פיסות שקט, עמ' 30
(גרסה ראשונית של השיר)

אִמָּא שְׂאִינָה יוֹדַעַת לְכַתֵּב אֶת שְׁמָהּ
שְׂאִינָה מְכִירָה אֶת הַמְּלִים
אָךְ לְקֹרֵא יוֹדַעַת
לֹא אֶת הַגְּלוּי
אֶלֹא אֶת הַנְּסֻתָר
אֶת הַיָּפִי שֶׁהִמְסִירוֹת מְצַנִּיקָה לְפָנִים
אֶת הַחַיּוֹף הַמְּשַׁחֵרֵר מִן הַצֶּעֶר
רַגְשׁוֹתֶיהָ יוֹצֵאִים אֶלֵינוּ לֹא מְלִים
בְּלָנוּ יִלְדִיָּהּ
אִישׁ לֹא יְכוּל לְקַחַת זֹאת מִמֶּנָּה
יוֹדַעַת לְגֵרִם לְדַבְּרִים
לְהִיּוֹת נְכוֹנִים
יוֹדַעַת טוֹב מִכֵּלֶם כִּי־צַד לֹא לְהַפְרִיד
שְׁלוֹם לֹא הָיָה חֵלֶק מִשְׁגֵּרֶת יוֹמָה
אִם כִּי כָּל חַיָּיהָ נִפְרָדָה
מִבְּעַל מֵיְלָדִים

זהר עטר: בלי סודות אפשר לקרוא

זיוה עטר מספרת על אמה זהר

אימי זיכרונה לברכה, זהר בת עיישה, נולדה בעיר וואזן שבצפון מרוקו בשנת 1928. שלישית מבין תשעה אחים ואחיות. השם זהר ניתן לה על שם ספר הזהר. במרוקו למדה בבית ספר אליאנס, שם כידוע שפת הלימוד הייתה צרפתית. היא קראה וכתבה צרפתית. אמה של אימי, סבתי עיישה, הייתה tanjerina שבאה מטנג'יר, שבמרוקו הספרדית, על כן בבית דיברו ספרדית - חכיתיה (judeo espniol) - הניב המרוקאי של הלאדינו), אבל גם צרפתית וגם ערבית.

בבית ספר אליאנס למדה אימי עד גיל 16, סיימה 10 שנות לימוד, ובגיל 17 נישאה לאבי רפאל. כשעלו לארץ עשו הוריי וחמשת אחיי (אני עדיין לא נולדתי) את המסלול המוכר של העלייה בתקופה זו, דרך מחנה העולים Camps D'Arenas (קון ד'ארנס) שבמרסיי. משם הגיעו באינייה היישר אל מעברת הרטוב שבבית שמש, ומשם למעברה בשכונת תלפיות בירושלים. לאחר מכן עברו לבית קבע בשכונת הקטמונים. עשרים שנה לאחר מכן עברו לרחוב טשרניחובסקי עד סוף חייהם.

זמן קצר אחרי הגיעם, כאשר עוד היו במעברת הרטוב, פרצה בשנת 1956 מלחמת קדש. החיים בארץ בתקופה זו לא היו פשוטים, עבור כולם, ולאימי שהייתה עסוקה מאוד בטיפול בשישה ילדים, לא היה זמן להשקיע בלימוד שפה חדשה, מה גם שלא היו אז אולפנים ללימוד עברית. את העברית המדוברת ידעה אימי היטב. היה לה כישרון לשפות, והיא קלטה את השפה מהרחוב ומהאינטראקציות היומיות, וכמובן דרכו הילדים, שהבאנו את העברית מבית הספר.

זהר עטר

השנים בארץ עברו להן, וכילדה אני זוכרת את אימי קוראת רק ספרים בצרפתית, ומבקשת כל יום שישי מאבי שיקנה לה ז'ורנאל בצרפתית. יום אחד ביקשה מאבי שיקנה לה גם עיתון בעברית - "שער למתחיל", עיתון בעברית קלה. כולנו בבית היינו בהלם. מה פתאום עיתון בעברית?

איך יכול להיות? את קוראת עברית? - מטר של שאלות. והיא חייכה בגאווה ובתחושת הערכה עצמית. "ודאי שאני קוראת וגם כותבת". "איך זה יכול להיות?" שאלנו, "היכן למדת?" והיא עונה בחיוך: "כל יום כאשר כל אחד מכם הלך לעיסוקו, אני ישבתי מול הטלוויזיה ולמדתי מהתחלה את האלף-בית ואת כל מה שלימדו בתכנית 'בלי סודות'". "ועכשיו", היא אמרה, "אני רוצה לתרגל את הקריאה שלי עם העיתון שער למתחיל".

כמה גאווה והערכה הייתה לנו כלפיה!

בגיל 50, למרות גילה ולמרות מגבלות הסביבה, היא החליטה ללמוד בעצמה. החליטה לשנות ולהפוך את תחושת הבושה ופיחות הערך שהיו לה בעקבות חוסר ידיעתה לקרוא, לתחושת גאווה, ניצחון, הערכה עצמית. גיבורה שלנו!

זיוה עטר - יוצרת, זמרת פייטנית.

רחל סולימנוב: לומדת בדרכה

רותי בן ישי מספרת על סבתה רחל

סבתי רחל ע"ה נולדה בשנת 1904 בעיר כרמן שבפרס. כאשר הייתה כבר אם לארבעה ילדים, הקטנה בהם אימי אסתר שתבל"א, החליטה המשפחה לעלות לארץ ישראל. המשפחה נדדה חודשים רבים בדרכים, חצתה מדבריות וגבולות, וכאשר הגיעה לארץ ישראל באמצע שנות השלושים, תפסו הבריטים את בני המשפחה באזור ראש פינה.

ההורים הוכנסו למאסר, והילדים שהו אצל משפחה יהודית בעיר העתיקה של צפת. לימים התאחדה המשפחה. הם עלו לירושלים ורכשו בית בשכונת גאולה, על גבול שכונת הבוכרים. בשכונה זו נולדתי אני. ביתנו היה סמוך לביתם של סבי וסבתי, ובילדותי ביליתי שם רבות.

סבתי התקשתה בקריאת השפה העברית, אך בערה בה תשוקה חזקה לשפר את יכולת הקריאה שלה וללמוד לכתוב. כאשר הייתה בשנות השישים המאוחרות שלה, כשהתפנתה קצת מתלאות החיים, היא נרשמה ללימודי ערב לנשים ללימוד הקריאה והכתיבה. היא הספיקה להשתתף בשיעור אחד או שניים, אך נאלצה להפסיק כיוון שבעלה, סבי ז"ל, לא הסכים שתצא בערבים מהבית כדי ללמוד. אך סבתי לא ויתרה! היא ביקשה מילדיה שיקנו לה עיתונים בעברית, שהיו מיועדים אז לעולים חדשים, ובדרכה שלה חיזקה את יכולת הקריאה שלה.

המשפחה עם החתן של הבת הבכורה, רחל יושבת משמאל

אני זוכרת שכאשר הייתי בשנות בית הספר היסודי ובאתי לבקר אותה, היא הייתה מושיבה אותי בהתלהבות ומבקשת שאשמע אותה קוראת מאמרים וסיפורים מהעיתון, שהתאמנה עליהם. היא הייתה שולפת שקית נייר חומה ריקה, דוחפת לעברי את העיתון ומבקשת שאקריא לה מילים חדשות, כדי שהיא תכתוב אותם על שקית הנייר.

באיזו מתיקות היא הייתה יושבת בשקידה רבה וכותבת מילה ועוד מילה. לאחר ה"הכתבה" הייתה שמה בידי את העיפרון ומבקשת שאבדוק ואתקן. סבתי המבוגרת הפכה אותי, נכדתה הקטנה, למורה שלה - ללא שום הסתייגות או מבוכה.

כאשר השתפרה יכולת הכתיבה שלה, היא ארגנה לעצמה פנקס טלפונים שבו הופיעו שמות ילדיה וקרוביה. צר לי מאד שפנקס זה לא נשמר במשפחה. אמנם האותיות היו בגדלים שונים, וחלקן בכתב ראי, אך היה שימושי מאד לסבתי.

יכולתה בקריאה הייתה טובה ממימוניות הכתיבה שלה, והיא הייתה מתפללת מתוך הסידור וקוראת סיפורי חסידים וסיפורי מעשיות, שהייתה מספרת בעל פה לנכדיה ונכדותיה. אני זוכרת שבאחת הפעמים שהתארחתי בביתנו, חזרתי מבית הספר התיכון במצב רוח רע והטחתי בפני אימי שנמאס לי כבר מהלימודים האלה. סבתי הקשיבה בדממה, ולאחר שכעסי שכך מעט, היא לקחה אותי למרפסת. ישבנו שם על הספסל והיא אמרה לי:

"ילדתי, אף פעם אל תתלונני על לימודים. אדם שלא לומד הוא כמו אדם שנתנו לו עיניים אבל הוא עיוור שלא רואה כלום, כמו אדם שנתנו לו אוזניים אבל הוא לא יכול לשמוע כלום..."

רותי בן ישי - אשת חינוך ירושלמית, חברה בבית מדרש "ערבות", אם לשניים.

חנה אילוז: גם אני יכולה

אני חנה אילוז (בן אדיבה), ילידת ירושלים, היום גרה בשוהם. אימא לשלושה ילדים ועשרה נכדים.

בילדותי למדתי בבית ספר "המאירי". בכל אספת הורים אמרו לאימא שלי "יש לה פוטנציאל אבל היא לא מספיק מממשת אותו". לא הייתי תלמידה מצטיינת, לא התאמצתי במיוחד. אהבתי חשבון ולקרוא ספרים. באנגלית הייתי חלשה. המורה לאנגלית דגלה במשפט "דרך ארץ קדמה לתורה", ובמקום ללמד אנגלית היא ניסתה לחנך אותנו.

לימים, בעבודתי בתעשייה האווירית, הרגשתי שאני יכולה יותר, שאני אכן לא מממשת את עצמי. הלכתי ללמוד הנהלת חשבונות במימון מקום עבודתי והחלפתי תפקיד. אבל זה לא באמת סיפק אותי, תמיד רציתי להיות אקדמאית.

יום אחד בא אליי חבר לעבודה ואמר שמתגבשת קבוצה ללימודים בבר אילן. אמרתי שאני מאוד רוצה, אבל לא חושבת שאוכל בגלל האנגלית שלי. הוא ביקש ממני שאבוא רק לפגישה ראשונה לפני ההרשמה ונראה. כשפגשתי שם את המרצה הרגשתי מאד נוח, ובזכותה נרשמתי ללימודים. היא אמרה שיעזרו לי והכול יהיה בסדר.

חנה אילוז

התחלתי ללמוד. עברתי את המבחן הפסיכומטרי, קורסים באנגלית, המשכתי וסיימתי לימודי תואר ראשון בחוג למדעי המדינה. נהייתי מהלימודים, הרחבתי אופקים וצברתי ידע.

בטקס לקבלת התואר, מאוד התרגשתי, היו שם בעלי והילדים.

בשבילי זה היה יום גדול.

אמרתי לעצמי - "גם אני יכולה".

חנה אילוז - מנהלת חשבונות בכירה.

הנרייט פיטוסי: לא הביישן למד

לאה שקדיאל ומוטי פיטוסי מספרים על הנרייט

הנרייט נולדה בטוניסיה, בעיר טוניס, בשנת 1936. היא נישאה ליעקב פיטוסי בשנת 1956. סמוך לכך עלה הזוג ארצה ונשלח לדימונה, שם נולדו לזוג ארבעה ילדים - שני בנים ושתי בנות. יחד עם גידול הילדים, עבדה הנרייט שנים רבות כפועלת ייצור במפעל הטקסטיל "כיתן דימונה". הנרייט הייתה אישה חברותית מאד עם גישה קהילתית אינטואיטיבית, והייתה תמיד פעילה בקהילה. בשלב מסוים הוכרה פעילותה זו והיא הועסקה כעובדת קהילתית, ואף ניהלה את בית העיוורים בעיר בשנים 1990 - 2000. הנרייט הלכה לעולמה בשנת 2008.

בטוניס למדה הנרייט רק בבית הספר היסודי. והנה, בשנת 1982, נפתחה במכללת רמת הנגב בירוחם תוכנית בשיתוף עם פרויקט שיקום שכונות להשלמת השכלה אקדמית, באמצעות האוניברסיטה הפתוחה. המעסיקים במסגרות העבודה שחררו את העובדים ללימודים במשך יום אחד בשבוע. הלימודים התקיימו בדימונה, והשתתפו בהם אנשי ירוחם ודימונה.

מספרת המורה שלה בקורסים הראשונים, לאה שקדיאל: "בין מנהלי כוח אדם ומנהלי משמרות במפעלים, עובדים סוציאליים וספרנים, מורים ושוטרים, בלטה הנרייט מן הרגע הראשון, בסקרנות האינסופית שלה, בתשוקה הבוערת לרכוש ידע, ובאומץ להשתתף בדיונים בשיעור בלי קשר לרקע מוקדם כלשהו. לא היה לה מושג איך כותבים תשובה, אבל היה ברור כי היא מבינה היטב את הנלמד בשיעור, מתאמצת לקרוא ולהבין כל משפט, ומיד צוללת לדיון בסוגיות המורכבות ביותר, על בסיס הבנתה את הדברים, ניסיון חייה, התבוננותה בעולם, והביטחון שלה כי כל התורה כולה שלה היא, כמו של כל אדם אחר. בהדרגה למדה איך לפרוש את הידע שלה גם בכתב, במשפטים ברורים, בפסקאות שלמות, והשיגה את הציונים שלה ב'ממ"נים' (מטלות המנחה) כפי שכונו המטלות בכתב, בזכות ולא בחסד. נוכחותה בקבוצה הייתה אתגר ועידוד לכל יתר הסטודנטים. מן הארכיון של האוניברסיטה הפתוחה למדתי כי הנרייט למדה בין השנים 1983-1989. היא סיימה אצלי שלושה קורסים בהיסטוריה יהודית - 'מירושלים ליבנה', 'עולמם של חכמים' ו'יהודה ורומא'. בסך הכול היא צברה 72 נקודות זכות במדעי הרוח ו-6 נקודות זכות במדעי החברה, הישג אדיר."

הנרייט פיטוסי

מוטי פיטוסי - גר בחדרה, נשוי ואב לשני ילדים, בוגר במדעי ההתנהגות, יועץ משכנתאות, הוציא לאור ספר שירה.

משימות ופעילויות לשער "לא הביישן למד"

א. חישבו על הקשר בין שם השער לבין הסיפורים.

- * על איזו בושה התגברה כל אישה בכל סיפור וסיפור?
- * ממה הן לא התביישו?

ב. בסיפור "בלי סודות אפשר לקרוא", הסתירה זהר סוד גדול.

- * למה לדעתכם שמרה זהר את לימודיה בסוד ולא שיתפה את בני משפחתה בתהליך?
- * למה בחרה לתת להם נגלות זאת בעצמם?

ג. בשני הסיפורים הראשונים מגלות זהר ורחל יכולת להתגבר על "גאוותן" כדי ללמוד. זהר ראתה תוכנית המיועדת לילדים, ורחל נתנה לנכדתה הקטנה ללמד אותה.

- * מהם קווי הדמיון בין לבין ר' עקיבא?
- * דמיינו דו שיח בין שתי הנשים המספרות זו לזו על הדרך שעברו, על תגובת המשפחה, על הערך של הלמידה ועוד...

ד. בסיפור "לא הביישן למד" אנו פוגשים את הנרייט פיטוסי נחושה, סקרנית ומלאת התלהבות מהלימודים.

- * סמנו מתוך הסיפור משפט או פסקה שדיברו אליכם ואליכן ביותר, שלמדתם מהם משהו או שנתן לכם השראה.
- * שתפו במשפטים או בפסקאות שבחרתם ודונו ביניכם עליהם.

שער שני:

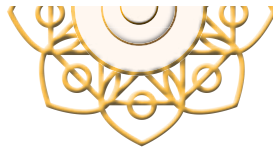
יגעת ומצאת - תאמין

(בבלי מגילה ו, ע"ב)

הרב יוסף משאש (1892-1974), נולד במקנס שבצפון מרוקו וכיהן כרבה של תלמסאן באלג'יר. וכך הוא כותב בספרו נחלת אבות ח"ו דרוש תמ"ב:

עוד נראה שמילת "כל" באה לרבות את הנשים, שאף שאינן מצוות בתלמוד תורה, אם יעסקו בה לשמה זוכות גם הן לדברים הרבה, כמו דבורה וחולדה שזכו לנבואה וכן אימא שלום, אשתו של רבי אליעזר, אחותו של רבן גמליאל, ומה הייתה ברוריה בתו של ר' חנניה בן תרדיון, אשתו של רבי מאיר. וכן בתו של רש"י הייתה כותבת וחותמת בשם אביה, וכן אחותו חיליט, ומרים אשת רבנו תם, וחנה אחותו של ריב"ם ועוד הרבה.

בספרו האוטוביוגרפי בית אבי² מספר יגאל אלון על אחותו דבורה, במושבה כפר תבור, 1924:

בן שש הייתי במות עלי אימי, והיא לא הספיקה לתרום הרבה לחינוכי, ואני לא הספקתי ליהנות מאימהותה. היה זה בתקופת המעבר מגן הילדים לכיתה א' ואת התפקיד למלא את מקומה בחיי נטלה על עצמה אחותי היחידה דבורה. מכל בני המשפחה, רק היא ואני נולדנו בכפר תבור. כל אחיי נולדו בראש פינה, לפני שהעתיקו הוריי את מקום מגוריהם. השם דבורה ניתן לה על שם דבורה הנביאה, שהוריי היו גאים במעין גאווה אישית, שהרי באו להתיישב בסביבה אשר הייתה זירה לעלילותיה, ומקור השראה לשירתה ונבואתה.

כשהלכה אימי לעולמה, הייתה דבורה בת 14, תלמידת כיתה ח' בבית הספר העממי. הנסיבות אילצוה לנטוש את בית הספר כדי לשמש כממלאת מקום לעקרת הבית במשך שנים אחדות הייתה היא לי לא רק אחות אלא גם כעין אם. דומה, שהיא ירשה הרבה מאימא, באשר לטוב לב וליחס אוהב. אבל קפדנותה - זו באה לה מאבא. מכל מקום, מעתה הייתי לא רק בן הזקונים, אלא גם בכחינת יתום, ודבורה עשתה כל מה שיכלה לעשות כדי להקל עליי.

טיפולו בי היה אפילו מוגזם. אולם אם זכיתי לקבל את כמות הוויטמינים הדרושים ואת המזון המתאים; אם בריאותי נשמרה בשנים הקשות שלאחר מות אימי - אני חייב את תודתי על כך לדבורה. כתלמידה בוגרת ממני גילתה עניין רב בלימודי ועזרה לי הרבה בשנותי הראשונות בבית הספר. בייחוד הצטיינה בכתיבת חיבורים. כל אימת שהייתי יושב ומאמץ מוחי לכתוב משהו על ספר שקראתי או להעלות רשמים מטיוול שטיילנו, הייתה היא מתיישבת לצדי ומדריכה אותי. היא היא שהקנתה לי - אף יותר ממוריי - את המושגים הראשונים, כיצד יש לגשת לנושא, לנתחו ולנסחו.

אם זכיתי מפעם לפעם לקבל ציונים טובים על כתיבת חיבור, הרי גם את התודה על כך אני חייב לא מעט לדבורה. עד היום פליאה היא בעיניי, כיצד הצליחה האישה הזאת להגיע לרמת השכלה גבוהה ומעוררת כבוד במאמצים עצומים של לימוד וקריאה עצמיים, לאחר שבגללי בעצם, אף לא סיימה את חוק לימודיה בבית הספר העממי שלנו בגליל. אני יודע, כי לא למעני היא הוסיפה לקנות דעת אלא למענה ולמען עיצוב אישיותה. אף על פי כן, גם על כך אני אסיר תודה לה, שכן בדרך זו ניטלה מעל מצפוני הרגשת אשמה כלפיה. מילדותה אוהבת ספרים הייתה דבורה וגם אותי עודדה לקריאה. בהשפעתה הרביתי לקרוא, ואת השעות היפות שעשיתי במחיצת הספרים אני חייב לדבורה.

כאשר נישאה דבורה לפינחס הרשקוביץ מזכרון יעקב והם עמדו לגור בחיפה, היא הזמינה את אחיה יגאל לבוא לגור איתה כדי שיוכל ללמוד בבית הספר הריאלי אשר בעיר. יגאל החליט להישאר עם אביו במשק במושבה, ולימים המשיך בלימודיו במחזור הראשון של בית הספר החקלאי כדורי. השם הרשקוביץ עוברת להראל, ובני הזוג היו ממקימי קריית חיים. דבורה הייתה מפעילות ארגון אימהות עובדות ועסקה רבות בקליטת עליה. היא נפטרה ב-1973 בגיל 64 ונקברה בכפר תבור לצד אמה.

אהובה כהן: עצלנית או דיסלקטית

אני אהובה כהן לבית משפחת מימון. אבי ז"ל ראובן, ואימי שתחיה ג'וליה.

הוריי התחתנו בארץ, וגרו במעברת תלפיות (מעברה ב'), שבה חיו יחד עולים כורדים, מרוקאים, עירקים, טריפוליטאים. המון שפות והמון ריחות.

נולדתי בירושלים בקיץ 1956 בבית החולים "ביקור חולים" שבמרכז העיר. גאוה אמיתית להורים עולים חדשים מטריפולי שבלוב. גדלתי כבת יחידה בין שני בנים - אחד גדול ממני ואחד קטן ממני. זכינו לאהבה רבה מהמבוגרים על עצם היותנו צברים.

כשנולדתי קיבלו הוריי זכות לרכוש דירה בשכונת קטמון ח', שלימים הפכה לשכונת עוני של בני המעברה. ביתם של הוריי היה בית דתי, והם שלחו אותנו לבית ספר ממלכתי דתי "המאירי", שם למדו כמעט כל ילדי השכונה. מעט החילונים בשכונה שלחו את ילדיהם לממלכתי "מצדה" שנחשב למשכיל יותר.

אבי עליו השלום עבד כפקיד במשרד הסעד, היה איש ספר חכם, ובביתנו היו המון ספרים, אנציקלופדיות וגם ספרי קודש. אימי עבדה בעיריית ירושלים כטבחית (בבית ספר "מצדה" ובבית ספר "קשת") שבו הייתה הזנה לילד. כילדה וכנערה, ה"סיפור" הזה שאימי טבחית היה סוד. אפילו אני לא מבינה למה התביישתי. למה שמרתי אותו כסוד.

כבר בכיתות בית הספר היסודי קיבלתי תעודה נפלאה - כולה טוב מאוד ומצוין, רק בקריאה היה לי ציון נמוך: מספיק. בכיתות א-ב המורה מרים רובין הייתה אומרת: "תקראי הרבה וכך תלמדי לקרוא" בכיתות ג, ד, ה אותם משפטים נאמרו מפי המורה מרגלית. לקרוא היה בשבילי סיוט! קראתי והייתי עסוקה טכנית איך לקרוא, ולא הבנתי מה קראתי. היו לי גם שגיאות כתיב רבות. בכיתות ה, ו היה ציון בכתיב וכתב שלא החמיא לתעודה שלי.

הייתי ילדה מתוסכלת ולא מובנת אפילו לעצמי. גם הוריי לחצו עלי בנושא. בכל זמן פנוי ביקשו שאקרא כדי להשתפר. "אל תתעצלי" נאמר לי. חוויתי תחושה שאני מאכזבת, את אבי בעיקר, שכל כך אהב לקרוא ולהעשיר את עצמו בידע ובחיידשים. אהבתי לעיין באנציקלופדיה, בעיקר בציורים ובתמונות, ומשם ניסיתי להעשיר את עצמי. שנה אחת, כשמצאתי את האפיקומן, ביקשתי מאבי מתנה - ספר. לא באמת רציתי ספר, מה שרציתי זה לרצות אותו.

ועם כל זאת הצלחתי בלימודים. המשכתי ללמוד. תמיד אהבתי ללמוד עם חברות, יחד קראנו את החומר, ואני הסברתי בעל פה את הנקרא. היה לי כושר הבעה טוב וזיכרון מצוין. כך המשכתי את לימודי ההוראה בעקיפות אינטלקטואליות מימין ומשמאל.

שנים עברו, ותוך כדי הוראה ואבחונים ששניים מבניי נזקקו להם, הבנתי שאני דיסלקטית. ואז החלטתי ללמוד הוראה מתקנת בקריאה וכתביה במכללת אחווה. תודה לאל, היום הבעיה הזו מוכרת ומטופלת בשיטות מוצלחות מאוד.

לימים, בתקופת עבודתי בהוראה, לימדתי נערים מתקשים במרכז טכנולוגי אמ"ת באשקלון והגשתי אותם לבגרות בהיסטוריה ותנ"ך, מקצועות רבי מלל. הקושי שהיה לי כתלמידה הפך לנקודת החוזק שלי כמורה.

כיום אני קוראת ספרים בשקיקה (מסיימת ומתחילה חדש), מאוד אוהבת את התחושה שספר טוב מחכה לי. וכאן המקום להודות לבתי שחשפה אותי לחויית ההנאה שבקריאה.

טוב מאוחר מאשר אף פעם.

תודה לכם על האפשרות שנתתם לי לשתף בחווייה הזאת.

אהובה לומדת למבחן עם חברה, בדרך לבית הספר, בטיול שנתי

אהובה כהן לבית מימון - אימא, מורה ומחנכת.

יהודית אסולין: לנצח את הבוז

זהרית אסולין מספרת על אמה יהודית

יהודית הרוש, אימי, נולדה בגבעת אולגה בשנת 1954. בת בכורה לארמונד מקהילת צפרו במרוקו ולאסתר מטוניס. בילדותה למדה עם חבריה וחברותיה לשכונה בבית הספר הממלכתי השכונתי אור-לטף. בכיתה ט' יצאה מהשכונה ללמוד בתיכון עיוני בחדרה. היא הייתה בין התלמידות היחידות שלא נשלחו לבתי ספר מקצועיים. גבעת אולגה, שאיכלסה בעיקר עולים יוצאי צפון אפריקה, הייתה חממה מוכרת וביתית. ועל כן המעבר של אימי לבית הספר מחוץ לשכונה היה כרוך בחששות מהצפוי לה.

בהתרגשות רבה, בתקווה ובסקרנות החלה את שנת הלימודים. אך מיד עם תחילת לימודיה, נגזזו כל תקוותיה בשל גילויים של גזענות מצד תלמידים ומורים. אמירות קשות הופנו כלפיה בפומבי מול כל ילדי הכיתה: "לכי לאלוהים הוא כבר יסביר לך", "תחזרי לאולגה שם ילמדו אותך מה שאת צריכה לדעת". אימי לא הצליחה לשרוד את העלבונות הללו, ובסיום כיתה י' עזבה את בית הספר. באחת הפעמים סיפרה לי שלא כך דמיינה את התיכון. היו בה תום ואמונה שגם הרחק מהשכונה יהיו עבורה מקום והערכה.

במשך השנים, בזכות חכמתה וחריצותה היא התקדמה בתפקידים בעיריית חדרה - החל ממזכירה בלשכת הרווחה, מזכירה בבית ספר, ועד היום היא מנהלת את אגף פניות הציבור בעיריית חדרה. אבל קטיעת ההשכלה הייתה כמו פצע פתוח עבורה.

סמוך לתחילת לימודי האקדמיים באוניברסיטה, החליטה אימי להירשם לתואר ראשון כשהיא בת 41. בתקופה זו הגיעה הצעה ממקום העבודה לאנשים מעל גיל 30 להצטרף למכינה קדם אקדמית, ולאחר מכן להמשיך ללימודי התואר. אימי למדה בהתלהבות ובסקרנות מרובה. לסיום התואר היה עונג כפול - גם השלמת הלימודים וגם ניצחון הקולות המזלזלים, שלא הצליחו לנצח את האמונה שלה בעצמה.

מאז לא הפסיקה אימי ללמוד, והיא מעשירה את עצמה בקורסים ותוכניות לימוד נוספות. היא היוותה עבורי מודל לנחישות, להגשמת חלומות, ללמוד להפריד בין ביקורת ולעג ציני, שלעיתים מגיעים מבחוץ, לבין האמונה בך וביכולות שלך. כל כך הרבה ספגנו אחיותיי ואני מאימי, והיא מלווה אותנו בדרכנו עד היום. מזל שיש לנו אימהות כאלו שנתנו לנו השראה כה רבה.

יהודית אסולין

זהרית אסולין - בתה של יהודית, פסיכולוגית קלינית וחוליה בשרשרת של נשים עם תעצמות נפש.

ציונה חסיד: אל תהיו טמבלים

יעל גידניאן מספרת על סבתה ציונה

סבתי ציונה (איראן) חסיד לבית ג'בדנפר נולדה בשנת 1934 למשפחה אמידה בעיר אַסְפֶּהָאן, איראן. הוריה שלחו אותה ללמוד בבית ספר כללי (לא יהודי), כיון שהוא נחשב לבית ספר ברמה גבוהה. אחר הצהרים הייתה לומדת עברית ב"אורט" ותורה ב"אוצר התורה".

סבתא אהבה ללבוש מכנסיים

היא אהבה שיער קצר

נעלי הליכה

מיקרוגל

פריזר

ואודם

כשרצתה להגיד שמשוהו יפה או טוב אמרה

"זה מאוד מודרני" (מתוך ההספד של יעל על סבתה)

כשהייתה סבתא בכיתה ה', נפטר אביה פתאום והותיר את אשתו לבדה עם שבעה ילדים. אמה של סבתי יצאה לעבוד לפרנסת הבית, וסבתא נאלצה להפסיק את לימודיה בבית הספר ולטפל באחיה ובאחיותיה הקטנים. סבתא הצטערה על הפסקת הלימודים, אבל בהיותה אדם אופטימי, למדה והשכילה כל חייה באפיקים שמצאה. כאשר סיפרה על תקופה זו, הייתה תמיד חותמת את הסיפור בגאווה על כך שגידלה שלושה אחים שבגרו והיו לרופאים.

סבתא אהבה את הצמחים שלה בחלון הגדול

היא לימדה אותי להשריש צמחים מגינה אל העציץ

ואני עושה כפי שלימדה אותי

משרישה ומשקה ומטפחת

בעיקר מאמינה בכוחו של הייחור

לחיות בכוחות עצמו בעציץ החדש (מתוך ההספד של יעל על סבתה)

כרווקה צעירה, נסעה לטהראן ללמוד הוראה בגן ילדים מפני גברת אמריקנית אחת. לאחר מכן פתחה גן ילדים באַסְפֶּהָאן. כשהתארסה לסבי, גילתה כי הוא אינו שולט בקריאה ובכתיבה (לו יש סיפור חיים טראגי משלו) ולימדה אותו בעצמה קרוא וכתוב בפרסית. כשהחליטו לעלות לארץ ישראל, לימדה אותו קרוא וכתוב בעברית. למעשה, עד היום הוא חב לה את היכולת לעלעל בעיתון, לכתוב פתקים ורשימות ולקרוא בפרשת השבוע, בעברית ובפרסית.

בישראל, למדה סבתא קורסים באנגלית ובערבית, ותרגלה בהתמדה אנגלית עם ילדיה, נכדיה, חברים ועוברי אורח, גם בגיל 80+.

סבתא אהבה אנגלית
היא צבעה את ילדותנו בצבעי הרמזור - גרין, רד
ולקחה אותנו לשתות מיץ גזר כתום במרכז העיר
אחרי שסירקה את שערותינו וקלעה אותם
לצמות או לקוקיות
אסופות בסרטי מתנה אדומים (מתוך ההספד של יעל על סבתה)

אחרי שנים שבהן עבדה כסייעת בגן ילדים, ולאחר מכן כבעלת משפחתון, היא פרשה לגמלאות ובילתה את זמנה במרכז הקהילתי, שם השתתפה בקורסים ובחוגים רבים. החוגים האהובים עליה במיוחד היו יוגה וטאי-צ', תורות שאותן תרגלה יום יום כדרך חיים (למשל, באופן שבו עלתה מדרגות), קרמיקה וציור, וכמובן, אנגלית! השעות במרכז הקהילתי כמעט מדי יום העניקה לה אושר רב. סבתא למדה גם קורסים באוניברסיטה העממית בירושלים (בית העם), הרחיבה את ידיעותיה ונהנתה מההזדמנות ללמוד דברים חדשים כל הזמן.

סבתא אהבה להתעמל
בבוקר ובערב
בכל מקום שבו הייתה
טיול למרכז המסחרי פעמיים ביום
עם תחנות עצירה על ספסלים ובתחנות האוטובוס
"אל תהיו שמבלים" (עצלנים, בפרסית) (מתוך ההספד של יעל על סבתה)

סבתא ציונה התאבלה על אובדן האב ועל הילדות השלווה שנקטעה ברגע, על הגזירה להפסיק את הלימודים שאהבה כל כך. עם זאת, תמיד דיברה על הדברים בהשלמה ובחיוך, במשיכת כתפיים ילדותית, סה לה וי. האישיות המיוחדת שלה אפשרה לה לחיות את ההווה בשמחה, למצות את החיים ולראות בכל יום הזדמנות ללמוד, להתפתח, להשתנות. היא התעללה על גזרות שגזרו עליה החיים, התגברה על הסבל שהיה לעתים מנת חלקה בעולם הזה, וכעוף החול, קמה כל בוקר בשמחה, אמרה "מודה אני" ויצאה לטרוף את העולם.

סבתא נפטרה בחודש אדר התש"ף (2020) והשאירה שישה ילדים, נכדים ונינים שמוקירים את הרגעים שבילו בקרבתה.

סבתא,
האמנת ואהבת
למדתי ממך את האופטימיות
את אהבת החיים
את היכולת להתחיל כל יום מחדש

לצפצף על הסבל, על היתמות, על הפטריארכיה,
על הדברים שאולי הפסדת,
על הלכוך
אהבת את החיים
ואני אוהבת אותך

בתי עופרי מטיילת עם סבתא
במסלול הקבוע
לכיוון המרכז המסחרי.

סבתא ציונה, ציור פרי ידיה של ליאורה שלזינגר,
ציור במסגרת פרויקט בבית פומרנץ, המרכז
הקהילתי שסבתא פעלה בו.

יעל גידניאן - ילידת ירושלים, אשת תרבות ואימא לשתי בנות.

הבית הוא בית הספר הראשון למידות ולחינוך. מנהלת בית הספר הזה היא בעלת הבית, אשר ביכולתה לנצל את ההזדמנויות של כל שעת כושר כדי שהילד ילמד ממנה מוסר מיוחד. למשל: בכל עונה תבאר לו את מנהגינו, את חגיגנו ואת עקרונות הדת והחכמה כראוי, וכפי שמציינת התורה. נוסף על פסוק האמונה והייחוד, שהוא "שמע ישראל, ה' אלהינו ה' אחד. ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך" (דברים ו, ד-ה). לצד הפסוק הזה [בא] מייד פסוק אחר חשוב, והוא "ושננתם לבניך ודברתם בם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך".

חכם שלמה מלכה, אלמח'תאר, עמ' 7-8

צביה גבאי-חורש: כשהגיע תורה למדה לקרוא ולכתוב לילי חן מספרת על אמה צביה

לאימא שלי ז"ל קוראים צביה. בעיראק קראו לה סלחה לבית גבאי. הייתה אישה צנועה, אוהבת בריות שאינה יודעת להתלונן.

אימא שלי הייתה בת אמצעית במשפחה בת שבעה ילדים, שכולם נולדו בעיראק. שתי אחיותיה הבוגרות ממנה נשלחו ללמוד בבית ספר "אליאנס" ורכשו השכלה ראויה. אימא שלי "נבחרה" לעזור במטלות הבית, טיפול באחים, ניקיון ובישול, כלומר, לשרת את בני הבית.

כששוחחתי עם אימא על הבחירה הזאת היא מעולם לא התלוננה ולא כעסה. הייתה נוהגת לומר: "הכול בסדר", משפט שהיה שגור בפיה עד יום פטירתה. היא סיפרה לי שכשהיה לה מעט פנאי ומצב רוח ירוד הייתה הולכת ויושבת על שפת החידקל ואוכלת תמרים. לימים, כשהגיעה לארץ ישראל, אהבה אימא שלי לשבת על חוף הים להקשיב לגלים ולחלום....

כאשר הגיעה אימא שלי לבדה לארץ בשנת 1950, היא נשלחה מיד לבית אחותה בחולון לשמור על האחיינים שלה. היא הרי רגילה לדאוג לאחרים ועשתה זאת בשמחה. כחצי שנה לאחר הגעתה לארץ, כשהסתובבה לבדה ברחובות תל אביב, נעצר לידה גי'פ. היא נשאלה לגילה, ומיד "העמיסו" אותה וגייסו אותה לצבא הגנה לישראל.

אימא שירתה בבסיס בצריפין, ותפקידיה היו לעזור בבניית טנקים מעץ ששימשו הסוואה נגד האויב ובשמירה על השבויים המצרים. אמנם העברית שלה הייתה רצוצה, אך היא שלטה בשפה הערבית על בוריה, ולכן שימשה אשת קשר בין השבויים לצבא. אין ספק ששירות זה סיפק לה גאווה ואושר, במיוחד כאשר סיפרה זאת בבוא היום לילדיה ונכדיה. עם שחרורה היא נישאה בשידוך לאבא שלי גבריאל שהיה צעיר ממנה בשש שנים, שדאג מדי פעם להזכיר לה זאת ולהקניט אותה "את זקנה"....

צביה-סלחה חורש לבית גבאי

אימא שלי לא ידעה קרוא וכתוב, אבל גידלה אותי ואת שני אחיי כמו שכתוב בספרים, עם הרבה אהבה, רוך, חמלה וסבלנות. היא עבדה שעות על גבי שעות מחוץ לבית כמבשלת ומנקה, ואני השתדלתי שתחזור תמיד לבית נקי ומסודר, כמו שאהבה וחינכה אותי. ברבות השנים, בהיותי בתה היחידה בין שני בנים, גרתי קרוב אליה והשתדלתי לפנק אותה, לפייס אותה ולהעניק לה אהבה שכמעט לא קיבלה מבעלה.

אימא שלי לא ידעה קרוא וכתוב. הייתי מקריאה לה קטעים מהעיתון או מספרי הקודש, עד שיום אחד החליטה שהגיע הזמן ללמוד!

בהיותה בת 65, בהמלצת חברותיה, היא נרשמה לבית הספר לגימלאים בבית העם ברחוב בצלאל בירושלים, ומאז התחילה להרגיש יותר עצמאית. היא הייתה נוסעת פעם בשבוע, בחורף ובחמסין עם תיק צבעוני קטן, מחברת שורות ושני עפרונות, וחוזרת מלאת חדווה להכין שיעורי בית. היא מילאה דפים עם האותיות עד שידעה לחבר ביניהן. ביקשה ממני לבחון אותה ולהקשיב לה קוראת קטעים מעיתון "על המשמר" למתחילים.

היא לא ויתרה לעצמה. היה לה רצון עז להתקדם ולהרגיש שווה בין שווים.

התמוגגתי לשמוע אותה קוראת תהילים, אות אחרי אות, באיטיות רבה אך בביטחון, בעודי מכינה לשתינו ביצה רכה ופרוסת קוטג' לארוחת בוקר:

"אֲשֶׁרִי הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא הֵלֵךְ בְּעֵצַת רְשָׁעִים...
וְהָיָה כְּעֵץ שְׁתוּל עַל פְּלִגֵּי מַיִם אֲשֶׁר פִּרְיוֹ יִתֵּן בְּעֵתוֹ..."

לילי חן - תושבת הקסטל, רכזת גימלאים וגימלאיות.

רוחמה שרביט: היא בוכה, היא שמחה, היא נזכרת, והיא לומדת ומלמדת את ילדיה מנשה שרביט מספר על אימו רוחמה

רוחמה שרביט (לבית אבן-דנן) נולדה ב-1940 בעיר פאס שבמרקו.

"ואת שמות הנהרות של צרפת, ומה קרה במהפכה הצרפתית, אתה יודע?" שאלה רוחמה את בנה כשסיפר לה על לימודיו באוניברסיטה בחוג להיסטוריה כללית. "בטח מכיר" ענה לה. ואז, כשהתחילו לדבר על ההיסטוריה הצרפתית, הסתבר לו מהר מאוד שהידע שלו נופל משלה, מי שלמדה על צרפת כמעט 30 שנה לפניו בתיכון אליאנס שבעיר פאס במרוקו. לאף אחד מילדיה, שלכולם תארים אקדמיים, אין מושג מה היה בשיטת הלימוד שם שגרם לכך שהיא תזכור כל כך טוב את מה שלימדו אותה בתיכון. ואולי זו לא רק שיטת הלימוד, אלא מי שהיא?

את לימודיה בבית ספר אליאנס לא הספיקה רוחמה לסיים. חצי שנה לפני שקיבלה תעודת בגרות מלאה, עם תעודת הסמכה להוט קוטור, המעידה על בקיאות בתפירה עלית, היא עלתה לישראל. ההחלטה על עלייה לארץ ישראל התקבלה מייד אחרי שהצרפתים עזבו את מרוקו ב-1956. חלומה של רוחמה להמשיך וללמוד עיצוב אופנה נקטע באחת.

את תעודת הבגרות ואת תעודת ההסמכה לא הצליחה רוחמה לקבל, אבל אהבתה לתפירה ולסריגה נשארה. היא אהבה לא רק את החלק הטכני של הגזירה, התפירה והסריגה, אלא גם את התכנון, את העיצוב של הבגדים שתפרה וסרגה. וכשהיו לה ילדים משלה, לא הפסיקה לתפור ולסרוג להם, נעזרת בחוברות האופנה "burda" שהגיעו עם מפת-גזירה, הנהירה רק למומחיות, כפי שרק נוטים מנוסים יודעים לקרוא מפות טופוגרפיות.

לארץ ישראל עלתה רוחמה עם משפחתה בהיותה בת 16. ב"מעברת חצרים" שליד באר שבע לא הייתה אפשרות ללמוד. זו הייתה מלחמת הישרדות, דומה למאבקי הקליטה וההישרדות של אחרים שהגיעו למעברות. אלא שעל רוחמה הוטל משא כבד של פרנסת משפחתה: אביה מנשה אבן-דנן היה חולה בסוכרת ולא הצליח לתפקד כמפרנס, אמה המבוגרת התקשתה מאוד בעבודות הדחק של קק"ל, בחום של הנגב בקיץ. שני אחיה הצעירים של רוחמה בוודאי שלא יכלו לעזור בפרנסת המשפחה, עליזה בת ה-10 ויוסי בן ה-11 נזקקו לתמיכה בעצמם.

מכאן והלאה חייה של רוחמה אילצו אותה לרכוש השכלה לאט לאט, בנחישות אין קץ, ובאמונה שורשית ותמימה בקדוש ברוך הוא, שבעזרתה הצליחה להתגבר על מכות כואבות וקשות. וכך הנחילה לילדיה את התפיסה האופטימית של האמונה בטוב, ואת חשיבות ההשכלה להתקדמות בחיים.

בהיותה במעברה התנסתה רוחמה במגוון עבודות, כל מה שיכול לעזור בפרנסת המשפחה. היא עבדה כעוזרת בית מנקה, מבשלת וגם מכבסת. שעות של שפשוף הבגדים בלוח המיועד לכך, בגדים שהוטבלו בסיר מי-רותחין, כי זו הייתה השיטה לפני שהיו מכונות כביסה. ובכל ערב הייתה חוזרת לצריף במעברה עם ידיים אדומות ופצועות משפשוף הכבסים. אחר כך הצטרפה לעבודת השדה של אמה אסתר בת ה-52, מתוך מטרה למלא גם את המכסה היומית של האם. בהמשך, עבדה במפעל שימורי דגים, עמדה ומילאה בקבוקים בפס-ייצור של הכנסת חומץ לבקבוקים. רוחמה המשיכה לעבוד כדי לפרנס את הוריה ואחיה, לא משנה כמה העבודה הייתה קשה. אפילו עבודה כבלנית במקווה הייתה חלק מעיסוקיה, העיקר שהמשפחה תוכל לחיות במעברה במינימום הכרחי.

השכלה מקצועית ראשונית

המפנה הגיע כשהתחילה לעבוד בחנות למכשירי חשמל בבאר-שבע. בעל החנות ידע שהיא אחראית ואפשר לסמוך עליה. כך למשל, בסופו של כל יום הפקיד בידיה את כל המזומנים והצ'קים, על מנת שתפקיד אותם בסניף הבנק הסמוך. וכך במשך תקופה של כמה חודשים הפקידה רוחמה בכל יום את הפדיון היומי של החנות בבנק.

יום אחד אמר לה פקיד הקבלה שמנהל הבנק מעוניין לדבר איתה. רוחמה נבהלה, מה היא עשתה שמנהל הבנק רוצה לדבר איתה?
"את עובדת בחנות למכשירי החשמל, נכון?" שאל אותה מנהל הבנק.
"נכון", ענתה רוחמה. "אני מחליפה חוטים, שקעים, עוזרת בקופה ומפקידה את כספי החנות."
"את נראית לי בחורה רצינית" אמר לה מנהל הבנק. "אולי תבואי לעבוד כאן?"
"ומה אני אעשה כאן?" שאלה רוחמה.
"תגיעי בבוקר מוקדם לנקות, ובהמשך היום תשבי עם אחד העובדים שילמד אותך את עבודת הבנקאות" אמר המנהל.
וכך התחילה רוחמה לעבוד בבנק. בבוקר מנקה, ובהמשך היום מתייקת מסמכים ולומדת את עולם הבנקאות, עד שיום אחד קרא לה שוב מנהל הבנק
"להדפיס את יודעת?" שאל המנהל.
"לא", ענתה.
"אם כך, כדאי שתלמדי. אני שולח אותך לקורס כתבנות ומזכירות, וכך תוכלי להתקדם".

וכך היה. פעמיים בשבוע, שלוש שעות, קורס שבו למדה אימא להקליד בשיטה עיוורת, כשהיא עדיין לא יודעת עברית על בוריה. אבל הרצון להתקדם דרבן אותה. את כישורי השפה שלה היא חידדה בעזרת פתרון תשבצים וקריאה בעברית, מאמץ לא קל אחרי שנים של קריאה בצרפתית.

הקמת משפחה והיום שבו נפלו השמיים

רוחמה סיימה בהצטיינות את קורס המזכירות והמשיכה לעבוד בבנק, כבר לא בניקיון ובחלוקת תה לשאר העובדים, אלא כמזכירה. וכשמנהל הבנק היה צריך עזרה בסניף חדש שנפתח בעזתה (שמה הראשון של העיירה נתיבות), הוא לקח איתו את רוחמה - הוא ידע שעליה אפשר לסמוך. תושבי עזתה, עירת פיתוח בחיתוליה, שבה תושבים מטוניס, מרוקו וג'רבה, היו זקוקים בדיוק למי שמכירה את שפתם על מנת שתעזור להם בענייניהם מול הבנק.

השנים חלפו להן. אביה של רוחמה נפטר. היא נישאה למשה וחניש, ובעקבות עבודתו של משה כקצין ביטחון, הם עברו לגור במושב כסלון שבהרי יהודה, שהיה בתחילת שנות ה-60 אזור ספר (קרוב לקו הירוק). לרוחמה ומשה נולדו שלושה ילדים: מנשה, יאיר ורותם.

אחר הצהריים של י"ט באלול תשל"א, 8.9.71 היה חגיגי. קבוצה גדולה של קרובי משפחה נסעו בתחבורה ציבורית, באוטובוס של "אגד", למסיבת חגיגה משפחתית בעיירה שדרות. באחד מעיקולי הכביש, ליד קיבוץ מפלסים, נשמע פתאום רעש אדיר. טיולית שהגיעה בנתיב הנגדי פגעה באוטובוס בעוצמה. אמבולנסים הוזעקו, כוחות הצלה הגיעו, ובשעות שלאחר מכן התברר גודל האסון: אחד עשר הרוגים בתאונה. רוחמה, שהייתה באוטובוס, והייתה הראשונה להגיב ולטפל במי שנפגע, איבדה בתאונה זו כמעט את כל עולמה: בעלה משה נהרג, כך גם בנה בן הארבע יאיר, אחותה עליזה, אחיה יוסי שנישא רק חמישה ימים קודם לתאונה ואמה אסתר. כָּאֵן כְּחָל דַּךְ נִהְרָה³.

רוחמה נשארה עם שני ילדים, מנשה בן ה-10 ורותם בן פחות משנה. גיסה מאיר (בעלה של אחותה) נותר אלמן עם שלושה ילדים: אריה (7), מנשה (5) וזוהר, אף הוא בן שנה. מאיר ורוחמה החליטו שלטובת הילדים ולטובתם שלהם עליהם להינשא ולהקים משפחה חדשה. כשלוש שנים מאוחר יותר נולדה להם בת משותפת, אסתר (אתי). וכך החל מסע השיקום, שכולו אמונה צרופה באל, שנסתרות דרכיו. 'אָ רָבִי הוּאָ [ק]ף מְעֵאִי' הייתה המנטרה שהיא חזרה עליה. משפחת שרביט לא שכחה את העבר, כי איך אפשר לשכוח? בין היתר כששני אחים קרויים מנשה באותו הבית, ושני אחים אחרים שההפרש ביניהם הוא חמישה חודשים.

בתעצומות נפש אדירות, מפנה רוחמה את מבטי כולם קדימה. ובני זוג אלה, רוחמה ומאיר, מדירת השיכון הקטנה בשכונה ד' בבאר שבע, חינכו את ילדיהם להיות אופטימיים, להאמין בטוב ולהתמיד בלמידה, כמפתח להתקדמות בחיים. לא רק רוחמה, גם מאיר, שנאלץ להפסיק את לימודיו בגיל 16 בשל מות אביו במרוקו, ומאז לא השלים את השכלתו, דחף את ילדיו ללמוד כדי להתקדם בחיים. זוג זה לימד את הילדים שאמנם "לא עליך המלאכה לגמור", אבל "אין אתה בן חורין ליבטל ממנה".

רוחמה משלימה השכלה

וכך חלפו השנים שבהם רוחמה נאלצה לזנוח את חלומה לרכוש השכלה. תחילה בגלל העלייה לארץ ישראל והעיסוק בפרנסת הוריה ואחיה הצעירים, ומאוחר יותר כאשר הקדישה את חייה לשיקום החורבות שמהם נבנתה משפחתה החדשה.

במחצית שנות הארבעים לחייה, פנה אליה אחד השכנים שהיה מנהל תיכון לבנות בבאר-שבע, "בית צעירות מזרחי".

"אני נואש, חסרה לי מורה לפקידות ומנהל ושמעתי שיש לך רקע וכישורים, נכון שהיית פעם מזכירה במע"צ?" שאל אותה.

3 במרוקאית: שחור היה היום ההוא.

4 במרוקאית: הוי, אלי. עמוד לצדי.

רוחמה ההמומה ענתה שאמנם היא למדה ועבדה כמזכירה, אבל מעולם לא חשבה על הוראה, מה גם שאפילו תעודת בגרות אין לה. "אני סומך עלייך, תתחילי לעבוד ועם הזמן תשלימי השכלה", אמר לה.

רוחמה קיבלה על עצמה אתגר חדש. וכפי שעמדה באתגרים קשים הרבה יותר בעבר, גם לאתגר הזה נכנסה בהתלהבות ובאמונה שתצליח. ואכן, מהר מאוד היא מצאה נתיב לליבן של תלמידותיה, כי מורה טובה היא קודם כל אישה אוהבת אדם, מאמינה בטוב, אופטימית, ובעיקר בעלת לב משכיל.

בסוף שנת ההוראה הראשונה שלה אמר לה מנהל בית הספר "יש לך את זה. ועכשיו צריך להתחיל להשלים השכלה". וכך, בגיל 46 התחילה רוחמה להשלים את השכלתה. ראשית, תעודת בגרות. יחד עם מורות אחרות חסרות השכלה רשמית, למדה פעמיים בשבוע בשעות אחר הצהריים ובמהלך חופשות בית הספר. משעשע היה לראות אותה לומדת אנגלית למשל כשאת האותיות והמילים היא מכירה בצרפתית, ומביעה תמיהה מדוע באנגלית הוגים אותן אחרת... או במתמטיקה, כשנזכרה בשיטות שונות לחלוטין, לא פחות יעילות, שהיא למדה בתיכון במרוקו. כמו סיזיפוס, היא המשיכה לגלגל את האבן במעלה ההר, אבל בניגוד אליו, היא הגיעה לפסגה עם מימוש המשימה: השלמת השכלה.

בכל זמן לימודיה ועבודתה בהוראה המשיכה רוחמה לתפקד כאם על כל המשתמע מכך: תשומת לב לשישה ילדים, בישול, ניקיון וכל שאר עבודות הבית. עד שעות הלילה המאוחרות הייתה מכינה את השיעורים שלימדה ובדקה עבודות של תלמידותיה, ובמקביל הכינה מטלות לימודיות שלה עצמה. תוך שנה וחצי השלימה רוחמה את חובותיה, נבחנה וקיבלה תעודת בגרות.

כעת יכלה ללמוד לתואר ראשון במנהל ותעודת הוראה. ילדיה בגרו, הגדולים יותר סיימו ללמוד בתיכון, התגייסו, והבכור, מנשה, אף התחיל ללמוד משפטים באוניברסיטת בר אילן. וכל אותו הזמן עבר המסר ממנה לילדיה, גם אם לא נאמר במפורש: "אם אני יכולה לעבוד, ללמוד, ובמקביל לא להזניח שום מטלת בית, אז גם אתם יכולים. ראו כמה חשובה השכלה, אם בגיל 50 אני משלימה את מה שלא הספקתי לפני 30 שנה". בסוף שנתה השנייה בלימודי התואר הראשון, צלצל הטלפון והיא התבשרה שנכדתה הראשונה נולדה. שעתיים לאחר מכן היא התיישבה להיבחן באחד הקורסים, ורק לאחר שסיימה את המבחן השנתי המסכם נסעה לבקר את כלתה היולדת ואת נכדתה.

כְּתִיבָא, כְּתִפְרַח, כְּתִפְכֶּר וּכְתַעְלֵם וּוּלְדָהָא אֶשׁ יַעֲמְלוּ וְאֶשׁ מָא יַעֲמְלוּ⁵

בגיל 52 השלימה רוחמה את ההשכלה שנמנעה ממנה, בעקבות תהפוכות הגורל. בחורף 2020 חגגו בני משפחתה של רוחמה את יום הולדתה ה-80. שישה ילדים בעלי משפחות, 27 נכדים, חלקם נשואים, 12 נינים, והרבה נחת. "אל תשכח תורת אמך" עבר המסר ממנה לילדיה. שלושה מילדיה של רוחמה בחרו בחינוך כדרך חיים, והם עובדים בתפקידי ניהול ויעוץ בכירים במסגרות חינוך. ילדיה האחרים גם הם בחרו באפיקי מקצועות חופשיים הדורשים השכלה.

5 במרוקאית: היא בוכה, היא שמחה, היא נזכרת, והיא מלמדת את ילדיה מה עליהם לעשות ומה עליהם לא לעשות.

כיום, שנת 2020, רוחמה ומאיר שרביט גרים בנתניה (שאליה הם עברו מבאר שבע כשפרשו לפנסיה). בשבתות הם מתפללים עם חבריהם מהעיר פאס שבמרקו, ומדי פעם הם מבקרים את ילדיהם ונכדיהם, חלקם סטודנטים או כאלה שסיימו ללמוד באקדמיה.

לְיָאֵם דְּפָאֲתוּ מָא יְרִדְעוּשׁ - "הימים שעברו לא יחזרו", יודעת רוחמה. אבל אופטימיות בלתי נלאית ואמונה בהשגחה עליונה דחפו אותה לחתור קדימה, ולהוביל את תלמידיה, את ילדיה ונכדיה לחפש תמיד את הטוב.

מנשה שרביט - בנה של רוחמה, הגאה לשאת את שם אביה. מחנך ומנהל בית ספר בירושלים.

משימות ופעילויות לשער "יגעת ומצאת - תאמין"

א. בסיפור "עצלנית או דיסלקטית" מספרת אהובה כהן: "שנים עברו, ותוך כדי הוראה ואבחונים ששניים מבניי נזקקו להם, הבנתי שאני דיסלקטית. ואז החלטתי ללמוד הוראה מתקנת בקריאה וכתיבה". אהובה בחרה בדרך של התמודדות. הקשיים שחוותה בילדותה הניעו אותה לעסוק במקצוע שבחרה לעצמה.

* כתבו או המחיזו שיחת ייעוץ בינה לבין אחד הנערים המתקשים במרכז הטכנולוגי "אמי"ת" שבו לימדה.

ב. בסיפורה "עצלנית או דיסלקטית" כותבת אהובה: "הקושי שהיה לי כתלמידה הפך לנקודת החוזק שלי כמורה".

* האם תוכלו לתת דוגמאות מחייכם האישיים, או ממקרים שאתם מכירים, כיצד קושי הפך להיות נקודת חוזק? כיצד דווקא ממקום קשה הייתה צמיחה? שתפו זה את זה.

ג. בסיפור "לנצח את הבוז" מספרת הבת על אמה יהודית כשהייתה בכיתה ט': "אך מיד עם תחילת לימודיה נגוזו כל תקוותיה בשל גילויים של גזענות מצד תלמידים ומורים. אמירות קשות הופנו כלפיה בפומבי מול כל ילדי הכיתה". בחרו אחת מבין שתי המשימות הבאות:

* כתבו מכתב דמיוני של האם יהודית לעיתון במדור "המכתב שלא נכתב מעולם" למחנכת שלה בכיתה ט' או י'. המכתב נכתב ביום קבלת התואר הראשון.

* נסו לתאר פגישה במסדרונות האוניברסיטה בין יהודית לאחת התלמידות שלמדו איתה בכיתה ט' או י'.

ד. בסיפור "אל תהיו טמבלים" בוחרת הנכדה לכתוב את הסיפור על סבתה בשילוב קטעים שכתבה בהספד עליה.

- * מה דעתכם על דרך כתיבה זו?
- * במה היא תורמת להעשרת דמותה של הסבתא?
- * האם דרך זו מלמדת משהו על הקשר בין הסבתא לנכדתה?

ה. בסיפור האחרון מספר מנשה שרביט סיפור מרשים על אימו, רוחמה, שעברה חיים רבי תהפוכות והתמודדה איתם באופטימיות רבה שהנחילה גם לילדיה.

- * קראו שוב את הסיפור וסמנו את הקטע שדיבר אליכם ביותר.
- * מדוע בחרתם דווקא בקטע זה?

ו. תרגיל דרמטי לסיום כל סיפורי השער:
חמש הנשים שבשער זה מתכנסות לשיחה.

- * בחרו חמישה משתתפים/ות, כל משתתפת/ת תהיה דמות של אחת הנשים; בחרו גם מראיין/ת.
- * בסבב הראשון, כל אישה תציג את עצמה ותספר כמה דברים על עצמה בהשראת הסיפור.
- * בסבב השני, ערכו שיחה חופשית בעזרת שאלות והכוונה (חשוב שהמנחים יכינו מראש שאלות ונושאים לשיחה).

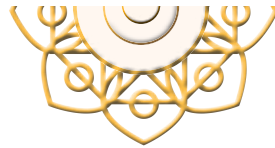
שער שלישי:

אם אין אני לי מי לי

(פרקי אבות פרק א, משנה יד)

היית צריכה להיות חמומת מח שערורייתית להגיד לעצמך, לא, הספרות איננה רכושם. הספרות פתוחה לכל. אני מסרבת להסכים שתסלק אותי מהמדשאה, גם אם שלטונות האוניברסיטה מסמיכים אותך. תנעל את שערי הספריות בפניי, אם זה רצונך, אבל אין שער ומנעול, ואין בריח שתוכל לשים בפני חירותי לחשוב. ורגיניה וולף, חדר משלך, עמ' 87-88

רחל קשטר-סתי: להגשים חלומות

שמי רחל קשטר-סתי. נולדתי ב-1939 בעיר בגדאד שבעירק, אחת מחמישה ילדים במשפחה. ביתנו לא חסר מאומה, וחיינו ברווחה כלכלית. היה לנו טוב בבגדאד, אך היו גם תקופות קשות של פרעות ורדיפות של היהודים.

אבי היה יבואן, ידע כמה שפות (ערבית, אנגלית, גרמנית וצרפתית) והצליח בעבודתו. אני, כמו שאר אחיי ואחיותיי, למדתי בבית ספר "אליאנס" עד כיתה ה'. כבר בכיתה א' למדנו לקרוא בצרפתית וערבית ובכיתה ה' גם באנגלית.

הוריי לא היו ציונים, אך אהבו את ארץ ישראל וחלמו לחיות בה. ב-1950, כשהממשלה העירקית החליטה להלאים את כל הרכוש של היהודים, גמלה ההחלטה לעלות לארץ. ב-1951 כשהייתי בת אחת עשרה וחצי עלינו לארץ ללא רכוש.

בתחילה גרנו בצריפון בעתלית, ואחר כך, בזכות התעקשותו של אבי, עברנו למרכז הארץ למעברת נחלת יהודה (ליד ראשון לציון). בית הספר במעברה היה צריך ענק עם ארבע כיתות וחדר למנהל ולמורים. בכיתה היה לוח, אך לא היו שולחנות וכיסאות, ולמדנו בישיבה על הרצפה. בבית ספר זה למדתי שלוש שנים בכיתות ו, ז, ח. בסיום כיתה ח' קיבלתי מלגת הצטיינות ללימודים בבית ספר בראשון לציון. יחד איתי קיבלו את המלגה שני בנים ובת.

המלגה נועדה לשכר לימוד, אך מאיפה ימצא הכסף לקניית ילקוט, מחברות וספרים? איך נשלם על הנסיעות מהמעברה לראשון ובחזרה? שאלתי את אחי הגדול אם יוכל לעזור לי, אך הוא התגייס לצבא ולא היה יכול לעזור. כך ויתרנו ארבעתנו על המלגה, נשארנו במעברה, ולא נרשמנו ללימודים.

כאשר הייתי בת 14 וחצי עברנו לגור בשיכון בלוד. התגלגלתי בין עבודות, חלקן היו קשות מאד, בחלקן נוצלתי כאשה מבחינה כספית. עם כל זה, לא ויתרתי. ובגיל 24 למדתי פקידות וקיבלתי תעודה.

במהלך חיי עבדתי בכמה עבודות משמעותיות שהגעתי אליהן בזכות כישרונותיי ובזכות עבודתי הקשה. אחת העבודות הייתה בפרויקט של איתור אנשים עריריים וחסרי אמצעים, להביא את שמותיהם לידיעת המוסדות המטפלים, שיגישו להם עזרה. איתרתי קשישים בודדים ברמת אליהו, בדקתי את צורכיהם, כתבתי דו"ח ומסרתי לרשויות - מילאתי תפקיד של עובדת סוציאלית לכל דבר אך ללא תעודה.

לאחר זמן מה, התקבלתי לעבודה כפקידה בעיתון "על המשמר". רצה הגורל ומנהלת ארכיון התמונות יצאה לחופשה בשל סיבות אישיות, ובאין מחליפה מינו אותי לממלאת מקומה לחודש אחד בלבד. כננסתי לתפקיד, ותוך פחות מחודש ארגנתי את המקום מחדש והעליתי אותו על פסים מקצועיים

טובים ביותר. ביצעתי שם עבודה שלא תיאמן, במיומנות רבה, תוך התגברות על קשיים רבים. כאשר חזרה העובדת הקבועה, ההנהלה לא הסכימה לוותר עליי ונשארתי בתפקידי.

ניהלתי את ארכיון התמונות של "על המשמר" במשך שבע שנים, עד שהעיתון נסגר. בכל אותה תקופה התקשיתי לקרוא לעצמי מנהלת הארכיון, ואנשים שפגשו בי התקשו להאמין שאני מבצעת עבודה מצוינת כל כך ללא תעודה.

בגיל 60 הגשמתי חלום שקינן בי שנים רבות ולמדתי מוסיקה. נרשמתי ללימודי אורגן בבית הגימלאים בנס ציונה עם קבוצה של אנשים. הלימודים היו קשים ומפרכים, והמורה, ממוצא רוסי, לא ויתרה לנו על קוצו של יוד, והעבידה אותנו בפרך. כל השבוע התאמנתי לקראת השיעור. רוב התלמידים ויתרו במהלך הדרך ונשארנו שתי נשים בלבד.

לאחר כמה שנים של לימוד, באחד מימי ההולדת שלי, אספה אבישג נכדתי האהובה כסף מהמשפחה וקנתה לי אורגן. מאז אני לא עוזבת אותו. אני מנגנת בו כל יום וכמובן גם בשמחות משפחתיות. כיום אני בת 81 וחלום לימודים אחד לא הגשמתי. מאד רציתי להיות אחות, ולא הצלחתי למרות שהייתי קרובה לזה.

חשוב לי להעביר מסר שבחיים לא צריך לוותר על חלומות, צריך לחתור להגשים אותם.

רחל קשטר-סתי

רחל עם אחיה צ'רלי

רחל קשטר-סתי - ילידת בגדאד, אם לארבעה וסבתא לשבע נכדות, מטכנאיות הטלפון הראשון בחברת "טלרד" וארכיונאית לשעבר בעיתון "על המשמר".

סימה מורלי: היזהרו בבנות עניים שמהן תצא ההשכלה מיה שמעוני מספרת על סבתה סימה

סבתא שלי, סבתא סימה, נולדה בעיירה המדברית תאורית' במזרח מרוקו בשנת 1941.

בשנת 1948, כשהגיעה לגיל שבע, עלתה לארץ יחד עם אביה, אמה וחמשת אחיה. היא הייתה בת הזקונים. המשפחה היטלטלה ממרוקו למרסיי, שלחופה הדרומי של צרפת, ומשם באנייה דחוסה לגבולות הארץ. המשפחה הגיעה לשער עלייה בחיפה למרגלות סטלה מאריס, משם למעברה בפרדס חנה, לצריפון בשורש (סריס), ולבסוף הגיעו לבית ערבי קטן משלהם בשכונת עין כרם בירושלים.

סבתא למדה בבית ספר עממי (יסודי) בירושלים. היא הייתה תלמידה מצטיינת ודוגמה ומופת לשאר התלמידות והתלמידים בבית הספר, הן בלימודים, הן בהגינה (הציפורניים תמיד היו נקיות, ואף פעם לא היו כינים) והן בסדר ובארגון. משום כך, הגדיל לעשות מנהל בית הספר והטריח עצמו לבית הוריה. הוא ביקש שסימה הקטנה תמשיך ללמוד ולא תפרוש כפי שעשו מרבית בנות גילה, שנהגו לפרוש אחרי בית הספר העממי ולעסוק בפרנסת המשפחה.

הוריה שהיו עניים הסכימו לכך, אך נאלצו להיעזר באחיה הגדול שהייתה לו חנות מכולת משלו. לא רק את דמי הלימוד שילם לה אחיה, אלא גם ילקוט עור חדש ומבריק ושעון יד קנה לה. כך המשיכה סבתא סימה ללמוד בבית הספר, ובדרכה לשם בכל בוקר, עת יצאה מהשכונה לעבר האוטובוס, היו מתפעלים כל השכנים מהצעירה המלומדת ההולכת לתיכון. באוטובוס, בדרך לבית הספר, הייתה חולקת ספסל עם חברותיה שיצאו לנקות בתים בשכונת בית הכרם.

כך סיימה סבתא עשר שנות לימוד, שבסופן נאלצה גם היא לפרוש ולעזור בפרנסת המשפחה. בימי צעירותה עבדה סבתא סימה כשוטפת כלים, כזבנית בחנות ובעבודות מזדמנות נוספות. כשנולדו לה ילדים משלה, היא התמסרה לגידולם והייתה עקרת בית.

כשהגיעה לגיל ארבעים, החליטה שהיא רוצה לרכוש מקצוע ולהיות אחות. וכך בגיל ארבעים, עם שלושה ילדים בבית, החלה ללמוד סיעוד. שנתיים שלמות של לימודים ועוד שנת התמחות בבית החולים כפר שאול - המרכז הירושלמי לבריאות הנפש. לאחר שפרשה לפנסיה, המשיכה בהתנדבות.

סימה, סבתא של מיה שמעוני

אני זוכרת את סבתא בפעולה. היא הייתה מביאה אותי איתה לעבודה בחופשים מבית הספר. ומאז שאני זוכרת את עצמי, אני זוכרת אותה מתרוצצת ממקום למקום במדים לבנים ובנעלי ספורט לבנות. עד היום יש לסבתא חברות נפש שהיו גם הן אחיות יחד איתה. סבתא תמיד אומרת על עצמה שהיא כמו רבי עקיבא, הלכה ללמוד בגיל ארבעים לימודים גבוהים. מה שמשך אותה במקצוע הוא החמלה והדאגה שתמיד ראתה על פני האחיות שפגשה במהלך השנים, בלידות ובנסיבות רפואיות אחרות, ותמיד חלמה להיות כמותן.

מיה שמעוני - אימא, מחנכת ומורה לאמנויות בתיכון.

ריקי שי: השמיים הם הגבול

נולדתי למציאות לא קלה. היינו משפחה ברוכת ילדים (שבעה אחים ואחיות), בשכונה ד' "עולי הגרדום" באשקלון, משפחה הודית טיפוסית עם אמונות ותפיסות שמרניות.

אימי מירוחם ואבי מקיבוץ יד מרדכי. שניהם עלו ב"עליית הנוער", הכירו, נישאו, ובנו ביתם באשקלון. אבי היה סוהר, אחר כך איש צבא קבע. אימי נשאה בכל נטל המשפחה, אך יצאה לעבוד גם מחוץ לבית (ניקיון בית ספר, מפעלים וכו') ודאגה שגם חברותיה יצאו לעבוד.

מגיל צעיר מאוד אהבתי ללמוד. בילדותי קראתי אנציקלופדיות וסדרות ספרים שעברו מבית לבית, שאבי רכש. בגיל מאוחר יותר שקעתי בקריאה עד שעות הלילה המאוחרות בספרים בנושא נפש האדם ופסיכולוגיה. אני זוכרת שאבי אימן את שני אחיי באימוני כושר, והצטרפתי אליהם למרות סירובו של אבי. נוכחתי שם היוותה תמריץ לאחיי, הוכחה ש"בת לא יכולה לנצח אותם".

למרות הישגיי והמלצה מבית הספר ללמוד בפנימיית בויאר, הוריי לא הסכימו לשלוח אותי לפנימיה ורשמו אותי לבית ספר אורט באשקלון. גם שם התעניינתי בלימודים, והייתי הבת היחידה בכיתה של בנים שלמדה ענ"א (עיבוד נתונים אלקטרוני) ומערכות מחשבים. בגיל 16 קיבלתי את התעודה הראשונה שלי מהאוניברסיטה העממית באשדוד בנושא מודעות עצמית. במקביל הוצאתי רישיון נהיגה ושקדתי על תעודת הבגרות שלי. בתקופה זו החלו להגיע "הצעות נישואים", ובגיל 17 מצאתי עצמי מאורסת לבחור הודי ששירת ביחידה של אבי. הבחור שמאוד אהב אותי שיתף עימי פעולה, וכשהשתחרר מהצבא רשם אותי לקורסים וסדנאות שאהבתי. למרות לחצו של אבי כי בנות אינן מתגייסות לצה"ל והחרם על ארוסי לא לאפשר לי להתגייס, התגייסתי למודיעין, ואחר כך שירתתי כמדריכת אימון גופני בבה"ד 8 וינגיט. בשל גיוסי נודיתי ממשפחתי, אך צעד זה גרם גם לשאר אחיותיי להתגייס לצבא. עם שחרורי מצה"ל נישאתי לארוסי, אך כיוון שלא היו לנו אמצעים כלכליים, לקחתי הלוואות מותנות מסמינר גבעת וושינגטון ולמדתי שם הוראה. גרנו בקרוואן עם שתי הילדות הקטנות שנולדו לנו, ובמקביל ללימודיי, עסקתי בניקיון בתים ביישוב הסמוך.

לאחר שסיימתי תואר ראשון בחינוך וחברה בהצטיינות, הייתי צריכה ללמד הוראה בערים בעדיפות, תמורת הלוואות שלקחתי. לכן עברנו לקריית גת, שם לימדתי חמש שנים בבית הספר רשב"י. במקביל, סיימתי את התואר השני במנהל החינוך והתחלתי בלימודי הדוקטורט בפילוסופיה ובמדעי ההתנהגות. במהלך העבודה וגידול ארבעת ילדי המשכתי בהשתלמויות בית ספריות, בקורסים ובסדנאות.

לאחר סיום ההתחייבויות שלי חזרתי לעירי אשקלון, והתחלתי ללמד בבית ספר יסודי נוף ים. במקביל, למדתי הנדסת רשתות תקשורת במכללה למחשבים בסניף אשקלון, שם ביקש ממני המנכ"ל לשמש רכזת לימודים ובהמשך לנהל את הסניף. עם הפרטת הסניפים רכשתי את הסניף באשקלון והפכתי להיות מנכ"לית ובעלים של "המכללה למחשבים".

במקביל להיותי מנכ"לית המכללה, נבחרתי גם כנשיאת "רוטרי" באשקלון לשלוש קדנציות, שבהן ארגנו פעילויות למען הקהילה (במיוחד לנשים וילדים), ונוכחתי לדעת את גודל ההשפעה של פעילויות אלה על הקהילה.

בפעם הראשונה שהתמודדתי לראשות העיר אשקלון, שנחשבה פריפריה, לא היו נשים כלל בפוליטיקה. נראה שהעיר לא הבשילה לבחירה של נשים, ולכן כל השקעתי ירדה לטמיון. לאחר מותם של הוריי הקמתי את "בית האישה", בית בסגנון הודי הנותן מענה לנשים ובני משפחותיהן בסדנאות, קורסים, השתלמויות וימי עיון וכיף.

בהמשך, התמודדתי שוב בבחירות לעיריית אשקלון, והפעם נכנסתי כחברת מועצת העיר אשקלון. בין מגוון התפקידים שמילאתי הייתי ממונה על החינוך הבלתי פורמלי, על קידום נשים ועסקים, וחוללתי דברים מדהימים שקצרה היריעה מלהכיל.

ב-2018, התמודדתי לבחירות בפעם השלישית. התחלתי את המרוץ לבד, אך עשיתי טעות והתחברתי למועמד לא פופולרי. לאחר ההפסד התחברתי ליאיר לפיד ולתנועת יש עתיד ובהמשך לכחול לבן, ושימשתי ראש מטה באשקלון.

לפני שנה התחלתי את לימודי המשפטים במכללת ספיר וכעת אני בשנה השנייה. לצערי, בשל הקורונה הופסקה כל עבודתי כמרצה ומאמנת אישית. בשנה זו, לאחר 20 שנה, סגרתי את החברה "המכללה למחשבים בע"מ" - שנתנה כלים לכל כך הרבה ילדים, בני נוער, נשים ומשפחות.

בשנת 2011 פרסמתי את ספרי "להתחבר לטבע שבך". זהו ספר אימוני המלמד נשים כיצד לפרוץ את מחסומי המגדר הניצבים בפני כל אישה בחייה - מחסומי תרבות, מחסומים כלכליים, מחסומי קשרים ומחסומי הזדמנויות.

זוהי רק תמצית הסיפור... במהלך חיי כתבתי טור שעסק בנושא חינוך, העצמת נשים והציע כלים חשובים למשפחות. זכיתי במספר פרסים: אשת השנה 2018; פרס בחינוך; והוקרות על פעילותי, במיוחד בקהילה ההודית והקשר בין ישראל להודו.

ריקי שי עם ארוסה

עם שגריר הודו בישראל וראש עיריית אשקלון בטקס ערים תאומות אשקלון-ברודה

ריקי שי - אם לארבעה, אשת חינוך ומרצה, פעילת ציבור וחברה לשעבר במועצת אשקלון, אשת עסקים ומקדמת יחסי הודו ישראל.

הלן סיקסו, אינטלקטואלית פמיניסטית, יהודייה ילידת אלג'יר, כותבת כך על יצירה נשית:
אדבר על הכתיבה הנשית, על מה שהיא תעשה. על האישה לכתוב את עצמה,
על האישה לכתוב על האישה ולהביא את הנשים אל הכתיבה, שממנה הורחקו
באלימות כפי שהורחקו מגופן שלהן... על האישה להיכנס לטקסט - כמו גם לעולם
ולהיסטוריה - ביוזמתה הייחודית. אל לו לעבר להמשיך ולהכתיב את העתיד. אינני
מכחישה שהשפעות העבר עדיין כאן, אבל אני מסרבת לקבע אותן על ידי חזרה
עליהן, לראות בהן גורל מקובע, בלתי ניתן לשינוי. לבלבל את הביולוגי עם התרבותי.
צריך לחזות מראש עתיד אחר, ובדחיפות.

הלן סיקסו, צחוקה של המדוזה, עמ' 136

שרונה גל: המאבק לרכישת השכלה

נולדתי בשנת 1970 בעיר לוד למשפחה הודית. בגיל שש עברנו לפתח תקוה, מתוך רצון של הוריי לתת חינוך טוב יותר לילדים. עברנו מעיר יהודית ערבית לעיר יהודית, כדי שלנו יהיו חברים. גרנו בשעריה - משפחה הודית כמעט יחידה בשכונה של תימנים. בשכונה זו סבלתי מגזענות בשל מוצאי, והילדים היו מכנים אותי "הודית מסריחה". הגזענות גרמה לי להיות בודדה וללא חברים.

חיינו בעוני ובפשטות. לא היו לנו מותרות והוריי היו שמרניים מאד. אבי הטיל על בנות המשפחה איסורים, כמו האיסור לשחק במחשב או ללכת לחברים. כשאבי הכניס הביתה את המחשב הראשון, השתלטו עליו הבנים, והבנות כמעט לא שיחקו בו. אבי סבר שעל הבנות לשבת בבית ולעסוק במלאכות הבית. הוא לא חשב שיש מקום להשקיע בלימודיהן של בנות המשפחה. לבנים הוא נתן חוגי העשרה במחשבים, בעוד שלבנות לא נתן אותן זכויות.

בגיל 16 עזבתי את הבית לפנימייה בירושלים מתוך הבנה שלא יהיה טוב עבורי להישאר בבית. אבי ראה בזה בגידה במסורת חיינו, והוא חש שנאה כלפיי. הוא רצה שאלמד משהו טכני. אך בסופו של דבר, הסכים שאלמד מחשבים, למרות שבבית לא הרשה לנו להשתמש במחשב. אני שהייתי מאוד אומנותית, נבחנתי בבגרות מקצועית בתחום של עיצוב אופנה.

לא היה לי טוב מבחינה חברתית בפנימייה. רוב התלמידים היו בעיקר מושבניקים וקיבוצניקים. ההתנהגות שלהם הייתה יותר משוחררת וחופשית משלי; בכל זאת הייתה השפעה לבית השמרני שממנו באתי. המתירנות הפריעה לי. הייתי סגורה ומופנמת, ביישנית, צנועה. לא דיברתי עם זרים, וקולי לא נשמע.

רק בצבא, כקשתית במכ"מ יבשה, התחלתי לדבר. לאחר הצבא השלמתי בגרות עיונית בהצלחה רבה ובהצטיינות במכללת אריאל, אך בשל קשיים כלכליים נאלצתי לחזור הביתה. התחלתי לעבוד בכל מיני עבודות כדי לאסוף כסף ללימודים גבוהים לתואר. אבי סירב לתמוך בלימודיי, ובלחץ הוריי התחתנתי ותוכניות הלימודים נגנזו.

נישאתי ועברתי לגור בקיבוץ באזור השרון. נולדה לי ילדה ראשונה, ושנה לאחר מכן נולד הילד השני. כאשר בני השני אובחן בגיל ארבע וחצי עם תסמונת אספרגר, נאלצתי לקחת אותו לטיפולים מחוץ לקיבוץ כשלוש פעמים בשבוע. הקיבוץ לא ראה בעין יפה את היעדרותי מהעבודה והערים עליי קשיים.

בינתיים נולד הילד השלישי, ותשוקתי ללמוד עדיין בערה בי. נרשמתי לבית ברל, אך הנהלת הקיבוץ לא אפשרה לי לצאת ללימודים. סברו שבאתי לנצל את הקיבוץ, בעודם מסתירים ממני את האוטיות במשפחת בעלי, שגם הוא אובחן.

במשך כל השנים האלה מצאתי נחמה בלימוד קורסים במגוון תחומים, ככל שאפשר לי הזמן. למדתי שדירת פרחים, עבודה בעיסת נייר, הנהלת חשבונות, מזכירות, מזכירה רפואית, ציור, עיצוב, תפירה בשנקר, מדריכת אמנות לגיל הרך ולגיל המבוגר, ומדריכת תעסוקה מקצועית באשל.

בגיל 40 נולד ילדי החמישי. בתקופה זו, עבדתי במקום שבו המנהלת הייתה קשה אליי, ולא פרגנה לי. חשבתי לעצמי שאם היא, למרות כישוריה הדלים, הגיעה למשרת ניהול, אין סיבה שאני לא אתקדם. לכן התפטרתי מהעבודה ונרשמתי לתואר ראשון במכללה. גם ילדי דחפו אותי להמשיך ללמוד ולהגשים את חלומי, בעיקר בתי הבכורה שאמרה לי: "אימא את כל הזמן מדברת... תעזבי את הטלנובלות ותגשימי את חייך, תעשי תואר, תיסעי להודו".

נרשמתי שוב ללימודים לתואר ראשון, ללא כל ידע במחשבים, אך עם החלטה נחושה לא לוותר הפעם. למרות שלא היה לי מחשב בבית, וגם לא אינטרנט בבית, נסעתי ללמוד כל יום בספרייה. וכמה קשה ללמוד מחשבים בגיל כזה... כל יום למדתי משהו חדש ונעזרתי בחברות ללימודים.

אני כיום בת חמישים, ומתחילה את השנה השלישית ללימודים לתואר ראשון בחברה ואמנות. אני מממנת הכול מכיסי, למרות שמצבנו הכלכלי לא קל. ניסיתי לקבל מלגות אך אינני מצליחה. איכשהו אני לא עוברת אף קריטריון שיזכה אותי במלגה.

בקיבוץ לא יודעים על הלימודים שלי, כי אני חוששת שהם יעמדו בדרכי. ראשי הקיבוץ חזקים ממני, והם עדיין רואים בי נטע זר. אינני ילידת המקום ואני לא ממש שייכת. רק השבוע ביקשתי לעבוד בקיבוץ פעמיים בשבוע כדי לכסות את המינוס ולא אפשרו לי.

ילדיי הוצאו מהבית בגלל תלונת שווא. שלוש פעמים בשנים האחרונות עצרה אותי משטרת ישראל בגלל צבע עורי, והתבקשתי להראות תעודת זהות. דיברו אליי בצעקות, עמדתי מבווישת ברחוב, בתחנה המרכזית, בחצר ביתי. פעמיים כיוונו אליי נשק.

שרונה גל

כיום אני עוסקת במנעד גדול של אמנויות: תכשיטנות, עיסות נייר, סריגה, פיסול, אריגה, פסיפס, מחזור ושיפוץ רהיטים. החלום הגדול שלי הוא להיות מטפלת באמנות ולהתפרנס מזה. לשם כך צריך תואר שני ואעשה כל שביכולתי להשלים אותו למרות הקשיים שבדרך.

במשך שנים אני פעילה חברתית ועוזרת לאנשים בנושאי חינוך ורווחה. אני גם פעילה בקבוצת הדור החדש של יוצאי הודו.

אני נלחמת להצליח - כאישה שחורה, כאימא לחמישה, ממוצא הודי, צברית, ילידת ישראל, נלחמת להוכיח לעצמי ולכל המתנגדים מבית ומחוץ, שאין גבולות לחלום, ואף אחד לא ינצח אותי.

שרונה גל - אם לחמישה ילדים, אישה שחורה, מסיימת תואר ראשון בחברה ואמנויות.

אמל: סיפור של תקווה

אמל גדלה בכפר בדואי לא מוכר בנגב, במשפחה פוליגמית, מספרת על אמה שגדלה גם היא במשפחה פוליגמית:

"התפרנסנו מגידול כבשים וממכירתם. כדי לגדל כבשים היינו צריכים למצוא שטחי מרעה ומים. כשהייתי קטנה, כל המשפחה נדדה באביב אל שטחי מרעה רחוקים, ובחורף היינו חוזרים לבית הקבוע. כך נדדנו בכל רחבי הנגב, ובכל פעם הקמנו את האוהל קרוב לשדה שיש בו מרעה ומים. עוד מגיל ארבע הייתה אימא אומרת לי שאני צריכה ללמוד. היא הייתה מצביעה על אחותי ואומרת, "אמל, תראי, אם את לא נכנסת ללימודים, המקום שלך יהיה במרעה. את תהיי ביחד עם הכבשים כל החיים שלך". דבריה חדרו ללב שלי והשפיעו עליי מאוד. כשמלאו לי שש שנים, אימא התעקשה שאֶכְנֶס לבית הספר כמו הבנים במשפחה ואתחיל ללמוד. היא גם החליטה שנחזור למקום הקבוע שלנו ונפסיק לנדוד כדי שאוכל ללכת לבית הספר. מהיום שעליתי לכיתה א' הפסיקו ההורים שלי לעבור ממקום למקום, ואימא נשארה בבית.

בשנים הראשונות בבית הספר היא עדיין לא ידעה לכתוב ולקרוא. כשהיו לי שיעורי בית, הייתי בוכה ומבקשת מהאחים שלי עזרה, אבל הם סירבו. אימא ראתה שאין מי שיעזור לי והייתה נחושה בדעתה לעשות הכול כדי שאצליח. בתיק הקטן שלקחה איתה לשדה שבו שמרה על הכבשים, לא רחוק מהבית, היו פיתה אחת ובקבוק מים. צמוד אליהם, עטופים במגבת מטבח ישנה, היו ספר לימוד אחד שלי וחוברת עבודה עצמית שסיימתי. הרועה שעבד עם אימא ידע לקרוא. לאט לאט, יום אחרי יום, היה יושב איתה, אדמת הלס החומה משמשת להם כשולחן עבודה אחרי שנוקו ממנה גללי הכבשים, האבנים הקטנות והקוצים. אימא למדה לקרוא כאילו רקמה מילים מהאותיות. באותם ימים כבר קראתי טוב ממנה, אבל היא עמדה לידי ודרשה לשמוע את כל התשובות בעודה עוקבת בעיניה אחרי תנועות העיפרון שאצבעותיי כבר ידעו לסלסל בהן את האותיות המתחברות זו לזו.

בית הקבע שלנו היה צריף עשוי מעץ. הצריף הזה היה בכפר לא מוכר. בכפר שלנו לא זרמו מים, לא היה חשמל, וכמובן לא היו שירותים בסיסיים כמו מרפאה או מבני חינוך. צינור מים אחד חובר לאורך קילומטרים רבים מהעיירה חורה, שהיא אחת העיירות המוכרות על ידי המדינה. כדי לקבל את השירותים הבסיסיים היינו צריכים להגיע אל הכביש ברגל. עשינו זאת גם בעיצומו של הגשם ובחום הכבד של הקיץ. הדרך אל הכביש ואל בית הספר הסמוך לו עברה דרך הוואדי. בכל חורף הוא הוצף מים, שעברו בו בזרם אדיר ונעלמו לאחר כמה שעות. דרך העפר הייתה מלאה בורות עמוקים וחרוצה שקעים בכיוונים שונים, והם טלטלו את הרכב שניסה לעבור מעליהם. מרחק שני קילומטרים מהבית שלנו הייתה המזבלה הגדולה לחומרי בניין ופסולת. ניירות וקרעים של שקי בנייה התעופפו לכל עבר.

בית הספר היה מרוחק שמונה קילומטרים מהבית. כדי להגיע בזמן, נהגנו לצאת בשש וחצי בבוקר. לאחים שלי היה חמור אחד. רכבנו עליו בתורות והתחלפנו כל שלושה קילומטרים. תמיד אחד מאיתנו רכב, והשאר הלכו על ידו ברגל. בימי החורף היינו נתקעים ליד הוואדי - פעם בצד של הבית ופעם בצד של בית הספר - כי החמור היה נבהל מהמים הזורמים וסירב להמשיך ללכת. במצבים האלה חיכינו שעות רבות עד שיירגע, ורק אז יכולנו להמשיך. לפעמים הייתי חוזרת הביתה לבד. לאורך הדרך גרו מעט אנשים, ובמשך קילומטרים ארוכים יכולתי ללכת בלי לראות אף אחד. ידעתי שאם חס וחלילה יקרה לי משהו, רק אלוהים יוכל לעזור לי".

אמל (תקווה) - שם בדוי.

נגיסטה טְשָׁרָה: גם מלכה וגם שרה

זהבה בייזגלין מספרת על אמה נגיסטה טְשָׁרָה

נגיסטה נולדה בשנת 1942 בכפר צלגה באזור העיר גונדר באתיופיה, למשפחה עשירה. לא היו לה אחים, רק אחות בכורה, כי יתר התינוקות לא שרדו. האחות התחתנה ונגיסטה ניהלה לבד את המשק, שכלל שדות חקלאיים, סוסים, פרות, כבשים ותרנגולות. היא גם זאת שניהלה את העובדים במשק. במצב זה לא יכלה בכלל לחשוב על לימודים, אפילו לא ללמוד קרוא וכתוב.

נגיסטה נישאה בגיל 18. בעלה התגלה כעצלן, שנהג לצאת העירה לבלות ולשתות, ולא עבד. לכן יזמה נגיסטה גירושין. נדיר מאד באתיופיה שהאישה יוזמת גט. היא הצליחה לקבל גט, אבל לאחר הגירושין גילתה שהיא בהריון ונולדה לה בת. היא נישאה שוב לגבר מבוגר ממנה, שהיה לו בן נשוי, מנישואיו הראשונים. בהיותה בת 40 נפטר בעלה השני. נגיסטה גידלה לבד שבעה ילדים, וגם את הבן של בעלה מאשתו הראשונה הכניסה בטבעיות לגמרי למשפחה, עד היום. שניים מילדיה נפטרו בילדותם, בת אחרת נהרגה בתאונה באדיס אבבה בדרך ארצה. כדי לתמוך בילדים עבדה נגיסטה בכל עבודה שהזדמנה לה כמו אריגה וסריגה. גם הילדים עבדו כשיכלו.

הבן הגדול (החורג) גר בעיר גונדר ולמד שם. הוא לקח אליו לעיר גם את האחות הגדולה והאח כדי שילמדו. כל הכפר קינא בהם על ההזדמנות ללמוד. כאשר היו מגיעים לביקור, התאסף כל הכפר סביבם כדי להתבשמ מהריח שלהם...

בינתיים התחתנה הבת הגדולה של נגיסטה. הבן והבת זהבה עלו לארץ בשנת 1991, במבצע שלמה. הם גרו אצל דוד שכבר היה בארץ והתחנכו בפנימיית. האח בכפר סיטריין וזהבה במגדל העמק. בשנת 1993 עלתה נגיסטה ארצה עם הבת הקטנה, והן שוכנו במרכז קליטה בטירת הכרמל, שם למדה באולפן. גם יתר האחיות שהיו כבר נשואות עלו אחריה. האחות הבכורה שוכנה באתר קרוונים של קליטת עליה מאתיופיה בחדרה.

היה קשה למשפחה שהתפזרה לאתר בני משפחה אחרים, עד שהוקמה תחנת רדיו באמהרית, אז נפגשו כולם. אחרי שנה הצליחה נגיסטה לרכוש דירה ברחובות, שם היא גרה עד היום. אליה הצטרפו גם בתה זהבה ואחיה. הבת זהבה זוכרת איך לימדה את אמה לחתום את שמה בעברית, כי היה לה חשוב שאימא לא תיאלץ לחתום "עם האצבע". נגיסטה מבינה עברית, אם כי פחות מדברת את השפה.

נגיסטה הבינה כל חייה כי לימודים הם המפתח להתקדמות, לא רק להתפתחות של האדם הלומד, אלא גם כדי שיוכל לעזור לאחרים ולחברה. הידע הוא כוח, ובעזרתו ניתן לעזור מתוך הבנה רחבה של החיים. את חייה בארץ היא מקדישה לתפקידה כמרכז המשפחה שלה, זאת שעוזרת לכולם, תומכת בהם, חוסכת כסף כדי לאפשר להם ללמוד. ביתה פתוח לכל, ואיתה מתייעצים כל הנכדים. אליה הם באים ללמוד כאשר הקטנים במשפחותיהם מפריעים להם ללמוד. בזכותה הלכו הנכדים ללמוד: אחד משרת בשב"כ, אחת מסיימת לימודי אחיות, אחת מסיימת עבודה סוציאלית.

את הבית שלה אפשר לקבל כדי לארח חברים, אפילו למסיבות, לתדהמת השכנים. זוהי דוגמה להבנה שלה כי הזמנים השתנו וצריך לתמוך בצעירים להתמודד עם המציאות החדשה. דוגמה אחרת קשורה לאחת הנכדות שילדה. באתיופיה הקפידו על דין תורה, ואחרי לידת בן האם לא יצאה מן הבית 40 יום, ואחרי לידת בת - 80 יום. האימא של היולדת ציפתה זאת מבתה. כאשר הנכדה רצתה לצאת היא כעסה מאד כי התביישה מביקורת של השכנים. דווקא סבתא נגיסטה תמכה בנכדתה, מתוך הבנה שהזמנים השתנו, ויש דברים שלא ניתן לעצור. "האהבה, ההכלה, התמיכה - היא נותנת לנו כוח להשקיע בילדים שלנו את כל המשאבים" מספרת זהבה. "היא נותנת לנו הבנה בקשר אליהם, כי המסר המרכזי שלה הוא - אני פה בשבילכם".

נגיסטה ידועה בסביבתה כפותרת סכסוכים בין שכנים. היא יודעת איך לנתב דרך שקולה במצבים מסובכים, לא לתת רק לרגש להוביל את ההתנהגות, לא לאגור כעס שמונע התפתחות רוחנית.

באתיופיה לא היה נהוג לחגוג ימי הולדת. בארץ התגייסו הנכדים לחגוג לסבתא ימי הולדת, ובעקבותיהם התגייסו גם הוריהם, ילדיה של נגיסטה. ימי ההולדת היו הזדמנות לשמוע מפיה את סיפור חייה והלקחים שהיא מפיקה מהם.

חג הסיגד בארמון הנציב בירושלים, צילום הרב עודד מזור

ואלה הלקחים: מה שאתה לא יכול להבין מהלימודים, אתה מבין מהחיים עצמם. כאשר אתה לא יכול לעזור בכסף, תקשיב לכאב, ואז כבר תמצא את הדרך לעזור.

פירוש השם נגיסטה טשרה באמהרית הוא, מלכה שרה. כשמה כן היא, גם מלכה וגם שרה.

זהבה ביידגלין - מגשרת, תושבת ירוחם, אימא לשבעה.

האשה התימנייה היא מן הטיפוסים התרבותיים ביותר שפגשתי בימי חי. אם תרבות היא שלמות פנימית, כלומר ביטחון, בלא יודעים כמעט, של ההכרעה המוסרית והמשפט האסתטי, הרי האישה התימנייה מתקרבת מאד לאידיאל הזה [...]. ומותר לומר, שמבחינת "מחקר האדם", האישה התימנייה כמחנכת מעניינת יותר מן הגבר. שהרי הגבר התימני מוסר חומר ספרותי מגובש שבא לו מוכן מבחוץ, בשעה שהאישה, עם כל המסורתיות שבידה, צריכה לשאוב ממעיינותיה היא. מחנכת אנאלפאביתית בתוך חברה, שחציה האחד הוא יודע ספר בשפה שאינה שפת הדיבור של אותה חברה - אכן זהו נושא מושך ויחיד במינו של מחקר.

שלמה דב גויטיין, התימנים, עמ' 252-253

משימות ופעילויות לשער "אם אין אני לי מי לי"

א. הסיפורים בשער זה נעים על הרצף - בין "אם אין אני לי מי לי" לבין "וכשאני לעצמי מה אני". ישנם סיפורים המדגישים את המאבק העצמאי, ללא עזרה כמעט, את ההזרה והמחסומים המשפחתיים או הסביבתיים (למשל הקיבוץ בסיפורה של שרונה), או הכלכליים (למשל בסיפורה של רחל שלא הצליחה ללמוד מחוץ למעברה בגלל חוסר במשאבים כלכליים). וישנם סיפורים המספרים על "אנשים טובים" בדרך שזיהו יכולות, שנתנו הזדמנות....

* בחרו את אחד הסיפורים בשער הזה וחיטבו איפה אתם רוצים לשים אותו על הרצף הזה. אולי בתוך אותו סיפור יש חלקים המתאימים למקומות שונים על הרצף?
* שוחחו על כך ביניכם.
* חיטבו על החיים האישיים שלכם ושתפו - אילו דברים אתם פותרים בכוחות עצמכם, ובאילו אתם זקוקים לעזרה והתייעצות? שתפו עם מי אתם מעדיפים להתייעץ ועם מי לא?

ב. בסיפור "להגשים חלומות" זכתה רחל במלגה, אך לא הצליחה לצאת מהמעברה ללימודים כי "מאין ימצא הכסף לספרים, מחברות, דמי נסיעות...?" עם זאת היא פרצה גבולות והגשימה כמה חלומות.

* הביאו דוגמאות מהסיפור לתכונות שהתגלו בה לאורך הדרך שבזכותם פרצה קדימה.

ג. סימה, סבתה של מיה, למדה בבית ספר לטיעוד בהיותה בת 40 עם נערות בנות 20. נדמיין כי אחת הנערות המשיכה לעבוד עם סימה במחלקה הפנימית בעין כרם והיכרות בין השתיים העמיקה. כאשר הן נפרדו, וכל אחת עברה לעבוד במקום אחר, כתבה לה אותה נערה מכתב.

* נסו לכתוב את המכתב הזה בעצמכם! מה כתבה אותה נערה לסימה?

ד. בסיפורים השלישי והרביעי אנו פוגשים שתי נשים שונות זו מזו. בסיפור "השמיים הם הגבול" מספרת ריקי שי איך פעם אחר פעם הייתה פורצת דרך, לא נרתעה מאתגרים קשים וסללה לעצמה את הדרך. בסיפור "המאבק לרכישת השכלה" מתארת שרונה איך עליה להיאבק בדעות קדומות, בקשיים שמערימים עליה. ואיך למרות זאת, היא אינה מוותרת, וממשיכה להעשיר עצמה בלימודים שמעניינים אותה, כי לדבריה היא מוצאת בהם נחמה. אפשר לומר שריקי כבר במקום שבו ביססה את עצמה, ושרונה עדיין בתהליך, צועדת במעלה הדרך...

- * דמיינו פגישה של שרונה וריקי .
- * מה הן אומרות זו לזו? מה הן מייצגות אחת לשנייה?
- * על אילו חוויות משותפות הן מדברות?

ה. נגיסטה טשרה לא זכתה ללמוד בעצמה, אבל היא הקימה משפחה לתפארת שהיא מהווה מרכז ועמוד התווך שלה. היא מנחילה מסורת של נתינה, תמיכה, ייעוץ, הבנה של פער הדורות.

- * מצאו בסיפור את הערכים שנגיסטה מנחילה לילדיה, נכדיה וסביבתה.
- * חישבו על דברים שהנחילו לכם/ן האימהות או הסבתות שלכם/ם.
- * חישבו על דברים שעברו כמסורת במשפחתכם ואתם רוצים להעביר אותם הלאה.

שער רביעי:

שערי לימוד תורה לשמה

בבגדאד ובהודו נהגו אז היהודים ללמד את הבנות תורה, נשים למדניות ובקיאות בתורה ובספרות הרבנית היו אז תופעה רגילה באותן המדינות, ובמסיכות חכמים ישבו גם הן והיו נושאות ונותנות עמהם בדברי תורה, והיו ביניהן אף נודעות ומפורסמות ששמן הלך לפניהן.
עדות מסעודה רחל בת הרב יהושע ילין⁸

גבריאלה קרן: ללמוד יהדות למרות הכול

נולדתי במקסיקו סיטי בשלהי שנות החמישים. אבי היה נוצרי קתולי ממשפחה אריסטוקרטית ואימי הייתה ממשפחה יהודית מתבוללת ממוצא בולגרי. אני גדלתי כנוצרייה לכל דבר, ולא ידעתי שיש אופציה אחרת.

רוב שנות ילדותי ונערוטי חייתי מחוץ לבית. כבר בגיל שלוש נשלחתי לגור אצל סבתי בצרפת, כדי ללמוד את התרבות הצרפתית ואת השפה. בגיל 13 נשלחתי להתחנך בפנימייה לנזירות בקנדה. הנזירות ידעו שאני יהודייה והתנכלו לי בשל כך. הן ניסו לשלוט עליי ועל מחשבותיי, אמרו שהן יודעות על ה"מחשבות הלא טהורות" שלי ועוררו בי רגשי אשמה קשים. רק כאשר הגעתי לאוניברסיטה, התחיל המסע שלי אל היהדות.

בכיתתי היו שלושה סטודנטים יהודים, ומהר מאד הם הפכו להיות החברים הטובים ביותר שלי. התחלתי לשאול את עצמי שאלות ולנסות לברר ולבדוק את הזהות היהודית שלי. לאורך המסע הזה חוויתי תחושות קשות של חוסר שייכות בגלל דחיות מקבוצות יהודיות. הקהילה הרפורמית במקסיקו כינתה אותי "ממזריקה" והתייחסה אלי בהתנשאות, וכאשר ניסיתי להתיידד עם בחורים מהקהילה היהודית-סורית נדחיתי כלא יהודייה, במילים אחרות: שיקצה.

ניסיתי לחפש תשובות בדתות רוחניות אחרות. למדתי בודהיזם ויוגה, אך הרגשתי שזה לא מספק אותי. ניסיתי לחזור ללמוד נצרות בכנסייה, אך לא הרגשתי שם דבר... הייתי אובדת דרך ועברתי משברים קשים, ללא משפחה תומכת. בתקופה זו הוריי היו כבר גרושים, ואני עברתי לגור עם אימי בניו יורק.

ערב אחד יצאתי עם חבר לראות סרט, ופגשנו בחורה שלא היכרנו. היה קצת נועז לדבר עם זרים בניו יורק של שנות ה-70 של המאה ה-20, ועוד ללכת לביתם לכוס תה אחרי הסרט. אבל זו הייתה פגישה עם הייעוד שלי ונס עבורי. הבחורה ואני התיידדנו מהר מאד. היא הייתה יהודייה ממשפחת ספרא, תלמידתו של "מניטו" (הרב יהודה ליאון אשכנזי). "מניטו" היה מחנך והוגה דעות שפעל בקרב יהדות צרפת, בצרפת ובישראל. חברתי קרבה אותי לספריו ולכתביו של "מניטו", ובזכותה הכרתי גם את כתביו של שמואל טריגנו, פילוסוף יהודי צרפתי. הרגשתי שמצאתי את מה שחיפשתי...

יחד עם חברתי התחלתי לשמור קצת שבת, להכיר וללמוד מושגים בסיסיים ביהדות. תהליך הלמידה וההתקרבות ליהדות לוהה בחסמים שהציבו לי משפחתי וחבריי הנוצרים והיהודים כאחד. הם לא ראו תהליך זה בעין יפה, חששו ש"יאבדו" אותי ושאתרחק מהם. חשבו שזו ירידה חדה בסטטוס החברתי, התרבותי והאינטלקטואלי! כינו אותי בכל מיני שמות גנאי ואמרו שצריך להיות משוגע כדי לעזוב עולם של פאר ותרבות עבור חיים פרימיטיביים שבהם צריך לציית לחוקים מיושנים. גיליתי עד כמה האנטישמיות מורשת בחברים וקרובי משפחה. התהליך לוהה בקושי ובכאב עצומים.

חברתי עודדה אותי שאעלה לארץ ואלמד כאן אצל "מניטו". למדתי איתו כחודשיים, עד ש"מעיינות", המכון שלו, נסגר. שוב עמדתי בפני פרשת דרכים. החלטתי לא לחזור למקסיקו, והמשכתי את מסע הלימודים שלי כאן בארץ. למדתי במסגרות של לימוד תורה, חלקן חרדיות. תחושת אי השייכות המשיכה ללוות אותי, אבל הייתי מאושרת להעמיק בסוגיות חדשות במדרש, בגמרא, בחומש. הלימוד הדליק בי משהו רדום בתוכי, שהיה זר וידוע בו בזמן.

כיון שהייתי יהודייה ולא נדרשתי להתגייר, עברתי מסלול קשה ומפרך יותר מנשים שעברו הליכים של גיור. נאלצתי כל הזמן לסלול את דרכי בכוחות עצמי, לשאול שאלות שאף אחד לא היה יכול לענות (עד היום), לחפש לעצמי מקומות לימוד מתאימים וללמוד לבד, ללא תוכנית מובנית.

אני מרגישה ששילמתי מחיר על רצוני ללכת בדרך הזאת, של גילוי היהדות והלימוד שלה ממש מאפס. אני רואה כיום את מצבן הכלכלי הטוב של אחיותיי ויודעת שלולא בחרתי בדרך זו יכולתי לחיות כמותן. "מניטו" אמר פעם שמי שבחר בדרך הזאת הקריב קרבן גדול, אך הציל את צאצאיו.

איני מתחרטת לרגע אחד על הדרך שעשיתי. ואני מרגישה שזו זכות גדולה ללמוד תורה בארץ ישראל. במעמדי "בין הכיסאות", לא יכולתי לעשות זאת בשום מקום אחר. פגשתי כאן אנשים מדהימים בכל המגזרים, גם מהעולם החרדי. ולא רק שלמדתי מהם המון, אלא גם בניתי מערכות יחסים של 40 שנה. למי שאין משפחה, החברים הם הדבר החשוב ביותר.

אני מחייכת לעצמי כשאני זוכרת את הטיסה הראשונה שלי באל על. בזמן תפילת ערבית במטוס, צפיתי באנשים שצעדו שלושה צעדים קדימה, שלושה אחורה, וחשבתי שהם רוקדים פסדובלה.

אפילו לפשוטי העם בישראל, כמו נהגי מוניות או בעלי מכולת, יש מה להגיד. הם מפרשים את התורה בדרך פשוטה ומקורית. כמו שכתוב בפרקי אבות "איזה הוא חכם? הלומד מכל אדם"

לו יכולתי, הייתי לומדת לימודים מסודרים, אך נאלצתי לגדל לבד שלוש בנות ולהתמודד עם קשיים כלכליים ואחרים. התהליך ארוך וקשה לפעמים, אבל לשמחתי הוא לא תם. ככל שלומדים יותר, מגלים כמה עוד חסר. אז זה לא נגמר וזה לא ייגמר לעולם. עבור מישהי שחיפשה משמעות, אפשר לומר שמצאתי. גם גיליתי שדבר בנאלי כמו ללכת לקולנוע יכול להפוך את החיים מקצה לקצה.

גבריאלה קרן - מורה לקונדליני יוגה ומתורגמנית.

אסתר קורל: למדה לקרוא ברמה גבוהה בכוחות עצמה

לאה שקדיאל מספרת על אמה אסתר

אני בת זקונים. אמי, אסתר קורל (1910-1993) נולדה בעיירה קלבריה-זבז'ודבסקה, לא רחוק מהעיר קראקוב בדרום פולין. עד חידוש מדינת פולין העצמאית אחרי מלחמת העולם הראשונה היה החלק ההוא של פולין תחת שלטון האימפריה האוסטרו-הונגרית, שבה היה נהוג כבר חוק חינוך חובה לשבע כיתות.

החינוך היהודי המסורתי לבנים, ב"חדר" ואחר כך בתלמוד תורה ובישיבה, היה מוכר במדינה במקום חינוך חובה, אבל הבנות לא קיבלו חינוך יהודי פורמלי, ולכן חיובו ללמוד בבתי הספר הפולנים. בעיני סבי וסבתי זה היה אילוץ איום ונורא. וברור כי בסיום אותן שבע כיתות לא הרשו לבנותיהן להמשיך בלימודים. הן עבדו בבית ובחנות המשפחתית, עד שהונחת עליהן שידוך עם בחור ישיבה הגון שלא הכירו כלל, כפי שסידרו ההורים [במקרה אחד, סבי סידר את השידוך בלי לשתף כלל את אשתו בעסקה...].

סבי היה חסיד בעלז, אשר באותם ימים נחשבה לחסידות קיצונית בהתנגדותה למודרנה. חסידות זו סירבה להשתתף בחידוש המודרני של מפלגת אגודת ישראל, אשר בין היתר שיתפה פעולה עם החידוש המהפכני - רשת בתי הספר החרדיים לבנות "בית יעקב", ביוזמתה של שרה שענירר מקראקוב. חסידות בעלז הייתה במפלגת "מחזיקי הדת". אחרים במשפחה המורחבת היו חסידי גור דווקא, אז מודרנים הרבה יותר - ובנותיהם, כלומר בנות דוד של אמי, אכן למדו ב"בית יעקב". כך ישבה אימי בבית ועבדה בחנות, הסתפקה בפולנית של כיתה ז', ביידיש מדוברת, ובקריאה בסידור. עד יום מותה ידעה לפענח את האותיות, אבל נדרשה לעזרתי כדי להתמצא בו בבית הכנסת.

את אחותה הגדולה ממנה בשלושה עשר חודש חיתנו בכפייה, ונישואים אלה הסתיימו כמעט מיד בגירושם. אימי ידעה שהיא הבאה בתור למורת רוחה והחליטה לברוח מהבית. היא הצטרפה לחלוצים הדתיים בקראקוב, הייתה לבת זוגו של מנהיגם משה צבי מנדלבוים [שב-1937 עברת את שמו לשקדיאל], עלתה ארצה ב-1934, וכעבור כחצי שנה התחתנה עם אהוב לבה, בתל אביב.

אנו מכירים הרבה סיפורי חלוצים ממזרח אירופה שידעו עברית יפהפייה וכתבו בה מכתבים, זיכרונות ומאמרים, ובהם גם חלוצות עם רקע דומה. פחות מוכרת הטרגדיה של נשים כמו אמי: מבלות את חייהן לצדו של גבר שלו רקע ישיבתי ועברית משובחת, בעוד הן נושאות את עלבון העילגות בשפה העברית כל ימיהן, מפני שהחינוך היהודי היה חסום בפניהן בבית הוריהן. וכשכבר עזבו את הקן, לא היה זמן לאולפן כי כולם עבדו קשה מדי. אבל לאמיתו של דבר, לא היה זמן לאולפן כי נזקקו לו רק נשים, ואת סדר היום של הציונות קבעו הגברים.

בבית דיברו רק עברית. אבי היה אפילו חבר בוועד הירושלמי "להשלטת העברית" [כך!], וידוע הסיפור על בן יהודה שהביא מרוסיה את אימו לגדל את ילדיו אחרי מות אשתו, אבל לא הרשה לה לדבר איתם בידיש או ברוסית. כלומר גזר עליה חיים של משרתת, ללא יכולת לתקשר עם נכדיה. אימי למדה בכוחות עצמה לקרוא עברית ברמה גבוהה [עגנון וספרי היסטוריה], אבל דיברה בשגיאות מצחיקות, כתבה באותיות עקומות רק את ההכרחי מעבר לחתימת שמה, והתביישה בזה כל ימיה. יהי זכרה ברוך.

בקיבוץ הכשרה לקראת עלייה לארץ, קרקוב, 1933
אסתר, בשורה העליונה, ראשונה מימין; משה צבי, במרכז

אסתר שקדיאל

הרבנית לאה שקדיאל - אשת חינוך ופעילה חברתית, ירוחם.

הרב ומורה צדק אם הוא באמת מורה נאמן ... עליו להסתכל בכל איברי גוף העם, שגם האישה היהודית חלק מהם, שלא לדחותה ולהעמידה בחוץ מלימודים דתיות, שעל ידי זה נמחק הרגש הדתי, החי והחזק הקבוע בלב האישה היהודית. עמידתה בחוץ תשפיע לרעה על החינוך. האם היהודית לא יכולה, מחוסר ידיעה והמתת הרגש הדתי שבה, לפתח בלב הילדים את האמונה החיה, הדת הרגשית, שאינה יודעת גבול והבדל. מרשה לקבל את האישה היהודית ללימודים דתיים. שוויון גמור יש לאישה היהודית בחיים הדתיים. ... התורה נתנה רשות לאשה היהודית לעלות למדרגת רבנית מורה הוראות, אם ראויה היא לכך, אין מעצור על דרכה זו. ואמנם היו נשים כאלו שעלו למדרגה כזו ויותר מזו. גם בדורות הראשונים, גם בדורות האחרונים. גם במצרים 'בזכות נשים צדקניות נגאלו אבותינו ממצרים'. משה רבינו, עליו השלום, שלימד גם לנשים, הקים נשים צדקניות, הנשים ידעו לחנך את בניהן, דור עברי, שבעמו יתפאר ולתחייתו יעבוד. ומה עשו? - הן ילדו את בניהן בשדה, חינוכו אותם ברוח חירות. ...

אך הרבנים בארצות אלה, שאינם למדנים, שלא הגיעו להוראה, דחפו את האישה היהודית מלקחת חלק ביהדות, ואסרו עליה הלימודים הדתיות: 'כל המלמד את בתו תורה כאלו מלמדה תפלות' - דעה יחידאה היא. וזה גרם לחורבן בתי היהדות ועולם החינוך במחננו, הוא עולם של הפקר.

חכם יעקב משה מזרחי, זרח יעקב, עמ' 46

נעימה חסידים: לא ידעה לקרוא אך קראה בתורה שירה בן אלי מספרת על סבתה נעימה

סבתי, נעימה חסידים, אימא של אימא, נפטרה כשהייתי תינוקת. היא יצאה החוצה לחצר בחודש אלול, ישבה על הספסל ופרסה פניה לשמש. ככה בשקט, הגוף שלה המשיך למנוחת עולמים אחרי מעט יותר מ-60 שנה.

לאחים הגדולים שלי יש כל מיני סיפורים על סבא וסבתא של הקסטל שלא הכרתי, על הפירות מהפרדסים של סבא (של הקיבוץ שעבד בו), על ארון הממתקים בצד. רק כשהתלוננתי למה אני לא נראית כמו אחיות שלי, אמרו לי: "את דומה לסבתא".

זה קצת מוזר לכתוב על סבתא שאת מכירה רק מהסיפורים. שברי משפטים שאני שומעת ותופרת, שוזרת לי בשרשרת, הופכת אותה ליותר שלי, אותי ליותר שלה, ואז לחלוק אותנו עם כולם.

סבתא עלתה מאיראן יחד עם סבא. באיראן נולדו לה 3 ילדים, דודה יפה, דוד דוד ז"ל, ודודה שרה, ואימא שלי בבטן, הריון שעוד לא ניכר לעין. הם התיישבו, יחד עם עולים מכורדיסטן במעברה בקסטל, יישוב בדרך לירושלים, בין הכפרים הערבים העוינים מסיבי. סבא שלי שבפרס היה סוחר קטן, התייצב לכל עבודה, ונשלח לעבוד בפרדס של קיבוץ מעלה החמישה הסמוך. זוג עם שלושה ילדים בשנות החמישים.

בערב פסח, במהלך הניקיונות, הרגישה סבתא צירים. עם העפר ברגליה היא החלה לצעוד לבית חולים עין כרם הסמוך. מישהו קרא לסבא, ובדרך השיגו אותה כדי לנסוע מהר ללדת. האחות קיבלה את פניה של סבתי, האישה שלפני כמה חודשים נישקה את רגבי האדמה הקדושה, ואמרה לה: "ככה באים ללדת? לא יכולת להתקלח לפני? כל הרגליים שלך מלוכלכות עם אדמה!". נכלמת, ילדה סבתא את אימא שלי, וקראה לה ציונית. הילדה הראשונה שנולדה בציון, הארץ המובטחת, הארץ מהחלום של יעקב בפרשת ויצא. הנה גם לה מקופלת האדמה תחת הרגליים, הוא חולם והיא מגשימה.

סבתא לא ידעה לקרוא, בטח לא בעברית. אבל סבתא ידעה, לא רק את החלום של יעקב ידעה, אלא את התורה כולה. מדי שבת בבית הכנסת, יחד עם סבא יצאה להתפלל. בלי סידור, בלי חומש - היא ידעה את התפילה שלה, וכשהתחילה קריאת התורה, קראה סבתא בעל פה את הפרשה. לפעמים הקורא טעה. זה קורה. סבתא מעזרת הנשים הייתה מתקנת את הקורא. התורה בראש שלה הייתה מסודרת, מנוקדת. הלימוד של סבתא היה נטול ספרים, נטול התחכמויות. משה קיבל תורה מסיני ומסרה ליהושוע ויהושוע לזקנים וזקנים לנביאים ונביאים מסרוה לאנשי כנסת הגדולה, והם מסרו

לסבתא שלי. מדי שבוע, מאז שהיא ילדה, בבית הכנסת סבתא היא חלק מהתפילה, היא חלק מקריאת התורה, יודעת טוב יותר מספר.

אחי נולד בשבת, והברית נערכה בשבת שאחריה. הברית נחגגה בבית של ההורים שלי בנוה יעקב. אחרי התפילה התכנסו כל האורחים, באו גם השכנים, הגיע המוהל, אבל אבא שלי, אבי הבן, לא נמצא. מחכים לאבא להתחיל בברית, קצת ממהרים, למוהל יש עוד ברית, ואבא עוד לא חזר מהתפילה. סוף סוף אבא נכנס, על זרועו סבתא. חודשים ספורים לפני שנפטרה, זכינו וסבתא הייתה בברית של אחי. אבא שלי אומר - הברית לא חיכתה לי, היא חיכתה לסבתא.

מאז שאני זוכרת את אימא שלי, היא עם ספר ביד. אימא שלי קראנית גדולה. אני למדתי ממנה. כשהייתי קטנה צחקו עליי, שאני כמו אימא - שאנחנו יכולות לקרוא גם תוך כדי שריפה. ספר. זו הרגשה כזו נעימה.

סבתא שלי לא ידעה לקרוא, ובכל אופן קראה בתורה כל שבוע. אני כבר לא מרגישה כל כך נוח בבית הכנסת. בעזרת הנשים התורה רחוקה ממני, וגם אני קצת מתרחקת. סבתא שומרת לי את המקום. היא לוחשת לי שלא צריך להיות הקורא כדי לדעת תורה.

שירה בן אלי - משפטנית חברתית הפועלת לייצר איחוי ותיקון חברתי.

הנוסע יעקב הלוי ספיר, שהגיע לתימן בשנות השישים של המאה ה-19, כתב בספרו מסע תימן: "סופרת אומנת מהוללת הייתה בתימן והיא מרים בתו של בניה, הסופר המפורסם". ספיר סיפר שראה בתימן חומש מדויק ויפה, מעשה ידיה, שבסופו רשום: "אל תשיתו עלי חטאת אם תמצאו בו שגיאות, כי אשה מינקת אנוכי, מרים בת בניה הסופר"

רחל אליאור, סבתא לא ידעה קרוא וכתוב, עמ' 725

מה צריכה אשה לדעת / אסתר שקלים

והללוהּ בשְׁעָרִים מְעֻשִׂיהָ.
היא לא ידעה
לקרא.
ואני
איתי
במפלא ממני לדרש
את צפונות שְׁעָרֵי הַפְּרָדֵס לְגִלוֹת
ואחריהם מי ישורנה
להעפיל אל רזי יורדי המַרְכָּבָה
ולרדת בסלם מלאכי יַעֲקֹב
ולדעת את כל אשר אֶהְבֶּה נִפְשֵׁי
בְיֹדְעִין וּבְלֹא יֹדְעִין
ומי יַעֲטֵרֵנִי
מי?

אסתר שקלים, מה צריכה אשה לדעת, עמ' 21

מה צריכה אשה לדעת
עוד הֶחֱלַב על שִׁפְתֶיהָ
כָּבֵד הַחֵלָה סְכָחִי לְלִמּוֹד
והיא ידעה הכל
כל מה ש"זנה נגיב",
אשה פֶּרְסִיָה טוֹבָה,
צנועה וְחִסּוּדָה
צריכה לדעת:
היא ידעה לְבַשֵׁל גֹרְמָה סְבֹזִי
וְלִלְדָה שִׁכְעָה בְּנִים
וְיִדְעָה הַיֵּטֵב
מיהו מֶלֶךְ הַכְּבוֹד
בְּמִשְׁפָּחָה
וְהִיְתָה עֲטֹרָת
בְּעֵלָה, סְבִי, ר' אֱלִיָּהוּ הַדֶּרֶשֶׁן

יקוט אבן צור: שפתיה נעות וקולה יישמע

גבריאל אבן צור מספר על סבתו יקוט

סבתי יקוט אבן צור (עמאר) נולדה במכנאס שבמרקו ב-1929 ונפטרה בפריז ב-2020.

היא היגרה לצרפת בתחילת שנות השישים. היא למדה לקרוא צרפתית, אבל מעולם לא למדה עברית. בגיל 65, היא החליטה שנמאס לה להיות תלויה בגברים או בנכדות שלה כדי שיברכו לה את הברכות בתפילה. לכן היא נרשמה לאולפן, למדה את הא-ב, התחילה ממש מאפס. אות אחרי אות היא רכשה את השפה. בתור נער, אני זוכר אותה בארוחות שבת. הייתה מתחילה לברך את ברכת המזון מילה במילה שלוש דקות לפני סיום הארוחה. קוראת כל מילה לאט לאט, עם חיוך רחב על פניה. אותו הדבר אירע בכל בוקר עם ברכות השחר.

קישור לסרטון שבו מצולמת גב' יקוט אבן צור המרשימה זיכרונה לברכה.

https://youtu.be/c7h9m6sRcow?fbclid=IwAR128lEJKTXSxewYJEzy9Fyh_k_HNLOo8H1ThfD8N167rZcnZX83i0mpx4

גבריאל אבן צור - היסטוריון החוקר את יהודי המגרב ונכדה של יקוט אבן צור לבית עמאר.

שמחה בן אלי-כהן: האותיות שהיו לסבתא בלב שירה בן אלי מספרת על סבתא שמחה

סבתא שמחה מכה (מיכל) בן אלי-כהן ז"ל נולדה בשנת 1920 (לערך, איננו יודעים מועד מדויק) ונפטרה בשנת 2009, במהלך שנת ההתמחות שלי במשרד המשפטים. סבתא אשתו של רבי מכלוף הייתה ידועה בשכונת תלפיות, ולאחר מכן בארנונה, כאשר חסד המבקרת את הקשישים בבית האבות שלייד ביתה. סבא היה רב בית הכנסת בגן החורשה, וסבתא הייתה מתפללת קבועה בו. היא זו שפעלה, גייסה תרומות והייתה מעורבת בפגישות עם האדריכל והקבלן, כדי לבנות עזרת נשים מכובדת ויפה עם מחיצה מכובדת. סבתא רצתה שהנשים תוכלנה לשמוע, תוכלנה 'לקנות מצוות', תוכלנה לזרוק סוכריות, תוכלנה להיות חלק מבית הכנסת גם בעזרת הנשים.

תמיד אמרנו שסבתא היא 'ג'דעית'. סבתא אהבה מאוד לטייל ולראות עולם, אבל סבא אהב להיות בבית. סבתא לא הגבילה את עצמה, והייתה נוסעת עם ילדיה לטייל בארץ ובעולם. סבתא פקדה את כל קברי הצדיקים וביקשה מהם להיעתר לפני הקב"ה עבור ילדיה ונכדיה. תפילתה של סבתא נשמעה, והיא זכתה לגדל שבט מכובד של נכדים ונכדות, נינים ונינות שליוו אותה בדרכה האחרונה.

אני רוצה להביא סיפור אישי, שיאיר צד בסבתא שגם ילדיה ונכדיה לא הכירו. כתבתי את הסיפור על סבתא לכבוד יום הנשים הבינלאומי, המציין סולידריות נשית, סולידריות עם נשים בעבר וסולידריות עם הנשים שלצדנו. אמנם סבתא אינה דומה לנשים שייסדו את יום האישה, אך עבורי סבתא מסמלת את הערכים והרעיונות של יום האישה. עבורי היא דמות של 'פמיניסטית מסורתית'. סבתא שמחה מיכל, ראשת שבט בן אלי, האישה שביקשה ממני לקרוא לה ספרים.

סבתא שמחה נולדה בכפר בצפון מרוקו. היא התייתמה בינקותה, ואביה גידל אותה, עד שנישא בשנית לאישה שהייתה מבוגרת ממנה רק בכמה שנים ספורות. מאז שהייתה סבתא קטנטנה הייתה משענת לאביה. וכשהתחתן, נדרשה מהר מאוד גם לסייע בטיפול באחיות הקטנות. סבתא בגרה בבת אחת מתינוקת למטפלת. סבתא הובטחה לסבא כבר בילדות, וכשהוא חזר בגיל 18 מהישיבה, הוא נשא אותה לאישה, והיא רק בת 14. סבא היה רב, קורא בתורה, חזן ושוחט, וסבתא בבית. אחרי שנים ספורות נולדה להם ילדה, וכשהיא נפטרה לאחר שנתיים, הלב של סבתא נשבר. אולי בגלל זה אני לא מכירה עוד סיפורים על מרוקו. הכאב היה גדול מדי. סבא וסבתא עלו לישראל עם הבטחה חדשה ברחם - אבא שלי. באחד הערבים באנייה נתקפה סבתא חשק לבצל ירוק. סבא אמר לה: "אנחנו באנייה, מה אני אעשה, מאיפה אביא?" סבתא לא ויתרה, וסבא עלה לסיפון לחפש את מנהל המטבח, הכול כדי למלא את מבוקשה, להביא לסבתא שמחה את הבצל הירוק.

סבתא לא הייתה מרוצה מהחיים במעברת אגרובנק בחדרה. "בשביל מה עלינו לארץ? לא בשביל הפרדסים, בשביל ירושלים", טענה סבתא שמחה. אבל הקהילה בלוד מבקשת שסבא יבוא להיות רב ושוחט אצלם, הקהילה בבאר שבע מחפשת רב וחזן. סבתא מסרבת - היא חולמת ירושלים. חולמת ומקבלת. כשהילדים שלה הולכים לבית ספר, גם סבתא רוצה ללמוד, והולכת לאולפן בקטמון. הילדים רוכשים מהר מאוד את יסודות הקריאה, וקוראים מהספרייה הגדולה של סבא. היא מגדלת, מנקה מבשלת, ובקושי קוראת את התפילה מהסידור. סבתא אינה מוותרת, היא רוצה לקרוא, וכשאבא שלי לומד בתיכון, סבתא שוב הולכת לאולפן ללמוד לקרוא. סבא עושה בשבילה מנוי לעיתון לעולה, וסבתא לאט לאט קוראת.

שנים אחר כך, בכיתה א', אני מוצאת את העיתון הזה, עיתון לעולה, בשירותים של סבתא. אני קוראת במהירות כל מה שנופל לידי. אין בספרייה של סבא ספרים בשבילי, אבל אני בכל זאת קוראת - מכתבי יוני ומנחם בגין. מוצאת מה לעשות כשסבא ישן וסבתא מתפללת בצהרי שבת. סבתא מסיימת להתפלל מנחה אחרי שעה ארוכה שבה היא קוראת מילה במילה את התפילה. היא מזהה את הקוצים שיש לי כשאני שוב מחפשת ספר שעוד לא קראתי. היא רוצה גם לקרוא, רוצה ללמוד מהספר, ומבקשת מהנכדה הקטנה שלה: "בספר הזה אין ניקוד, תקראי לי ממנו". כך מאז היו עוברות שעות הצהריים בשבת - סבתא נשענת על הספה, ואני מקריאה לה מספר הלכות נשים עד שהייתה נרדמת. מדי פעם סבתא הייתה מבקשת ממני לעקוף קטע, ולדלג על מה שעוד מוקדם מדי בשביל הילדה שהייתי. התמונה הזו חרוטה לי בלב - סבתא על הספה מתחת לתמונה הגדולה של יונה במעי הדגה, ואני מקריאה לה מילים שלא תמיד אני מבינה. לימוד של שבת.

כשסבתא נפטרה, גיליתי שאני בין הנכדות היחידות שסבתא הייתה מבקשת מהן לקרוא. אולי היא זיהתה את התשוקה הזו מעצמה, תשוקת הלימוד וחדוות הקריאה. כשרציתי ללמוד משפטים, כמעט כל המשפחה התנגדה, רק סבתא שמחה: "תהיה לי נכדה עורכת דין".

החיים של סבתא הם יום האישה. מאז שהייתה ילדה טיפלה באחיותיה במקום ללכת לבית ספר, ילדה שלא ידעה צורת אות, אבל כבר נישאה וילדה וחיתלה והתאבלה, וחלמה, תמיד תמיד חלמה - ירושלים, רוח, לימוד. האותיות היו לסבתא בלב, כל יום ליד המזוזה, היד שלה על שם שדי, והיא מתפללת. זכות כל הצדיקים, חכמי ספרד ומרוקו שקראו וכתבו את חכמת הנסתר. היא מבקשת בשביל השבת שלה. כשאני מדליקה נרות, אני מבקשת - זכות סבתא שלי שלמדה בענווה מהנכדה הקטנה, שבשבילה האותיות מסתדרות כל כך בקלות בעין, והלב מתגעגע.

שירה בן אלי - משפטנית חברתית הפועלת לייצר איחוי ותיקון חברתי.

מחוץ לקריאה ולכתיבה
מרחפת אמי
לא הותירה מלה על גיר
אך היא חקוקה
שלקמה בזכרוני
יפה וגנר, מטליאה פיסות שקט, עמ' 7

משימות ופעילויות לשער "לימוד תורה לשמה"

א. בסיפור "ללמוד יהדות למרות הכול" מעלה גבריאלה נקודה מעניינת. היא כותבת: "כיון שהייתי יהודייה לא נדרשתי להתגייר, עברתי מסלול קשה ומפרך יותר מנשים שעברו הליכים של גיור. נאלצתי כל הזמן לסלול את דרכי בכוחות עצמי, לשאול שאלות שאף אחד לא היה יכול לענות (עד היום), לחפש לעצמי מקומות לימוד מתאימים וללמוד לבד, ללא תוכנית מובנית".

* חוו דעתכם על המשפט הזה. האם אתם חושבים שגבריאלה גם הרוויחה מההתהלך שעברה לעומת אנשים שעברו גיור מובנה ומסודר? מה הרוויחה או הפסידה?
* האם תוכלו להצביע על הערך החשוב לכם ביותר בזהות היהודית שלכם? שתפו אחרים.

ב. הסיפור "למדה לקרוא ברמה גבוהה" שמספרת הבת לאה שקדיאל הוא סיפור המבליט פער בין גברים לנשים.

החל מגיל ילדות הוטלו על הנשים הגבלות על לימודיהן. כשבגרו, הכריחו אותן להינשא בגיל צעיר, ואפילו כאן בארץ "את סדר היום של הציונות קבעו הגברים". לאה מציינת בכאב שאפילו בביתה, קבע אביה כי אמה לא תדבר עם ילדיה בשפת אמה, אלא רק בעברית.

* ערכו דיון בשאלה הבאה: האם אתם נתקלים כיום באפליה בין גברים לנשים? אם כן, במה? (בחנו את השאלה במגוון תחומים, גילאים, תקופות בחייכם, מקומות וכו'). חשוב מאד שתקשיבו זה לזה בלי שיפוטיות וביקורת; צרו מרחב בטוח כדי שהמשתתפים והמשתתפות ירגישו בנוח לשתף את דעותיהם ורגשותיהם.

* קראו שוב את הסיפור ונסחו שאלה מעניינת שהייתם רוצים לשאול את אסתר גיבורת הסיפור על אחת התקופות או האירועים בחייה.

ג. בשני הסיפורים האחרונים בשער אנו פוגשים שתי נשים המרגישות שייכות רבה לעולם הדתי, הלכותיו ומנהגיו.

סבתה של שירה אינה קוראת אבל "היא ידעה את התפילה שלה, וכשהתחילה קריאת התורה, קראה סבתא בעל פה את הפרשה". שירה לא הכירה את סבתה, אך הסיפורים עליה עברו אליה.

גם סבתו של גבריאל לא שלטה בקריאה, אך לימדה את עצמה לקרוא בעמל רב בגיל מבוגר. הוא מספר: "אני ממש זוכר אותה בארוחות שבת. הייתה מתחילה לברך את ברכת המזון מילה במילה שלושים דקות לפני סיום הארוחה. קוראת כל מילה לאט לאט, עם חיוך רחב על פניה. אותו הדבר אירע בכל בוקר עם ברכות השחר".

* המחיצו קטע דרמתי שבו נפגשות שתי הנשים ושירה בעזרת נשים בבית הכנסת בשבת. לאחר התפילה הן הולכות בניחותא לביתן ומפטטות בדרך. מה כל אחת מספרת ואומרת? מהי נקודת המבט של כל אחת?

שימו לב ששירה הקוראת הרהוטה מבין שלושתן מעידה על עצמה בסיפור: "אני כבר לא מרגישה כל כך נוח בבית הכנסת. בעזרת הנשים התורה רחוקה ממני, וגם אני קצת מתרחקת. סבתא שומרת לי את המקום. היא לוחשת לי שלא צריך להיות הקורא כדי לדעת תורה". נסו לשלב גם את נקודת המבט הזאת בשיחה.

לימוד בית מדרשי

כל פרק באסופה הסתיים בהצעה פדגוגית ללימוד הפרק. כעת ברצוננו להציע מבט מרחף ממעל על האסופה.

אנו מזמינות אתכן ללימוד בית מדרשי רוחבי, שמטרתו ליקוט מהאסופה המשלב את סיפורי הנשים, קטעי מדרש ושירה שיעמיקו את השיח, החשיבה והלימוד סביב סוגיות העוסקות ברכישת ידע והשכלה בקרב נשים. נושאים אפשריים ללימוד הם: סוגיות של אי שוויון בחינוך נשים; מנגנונים חברתיים המהווים חסמים להשכלת נשים ועוד. אך כמובן שתוכלו לערוך דף לימוד כרצונכם, בהתאם לאופי הקהל הלומד ולמטרת הלימוד.

באסופה זו אנו מציעות שני דפי לימוד. האחד יעסוק בחסמים של נשים להשכלה. ואילו דף הלימוד השני יעסוק בשאלה המוסרית האם לימוד נשים הוא זכות או חובה חברתית? זאת תוך שימוש בטקסטים מהאסופה.

לימוד פורה ומשמעותי.

דף לימוד ראשון: חסמים בדרכן של נשים להשכלה

מטרת הלימוד

אנו חיים בעידן המחזיק בהשקפת עולם שהרצון הוא הגורם הבלעדי האחראי להצלחה ולמימוש שאיפות בכלל ובתחום רכישת השכלה בפרט. מטרת לימוד זה היא לפתח מודעות להיבטים חברתיים המהווים חסמים בדרך להצלחה, מעבר לכוחה ולרצונה של האישה. במהלך הלימוד נבחן גם את סוגית האי שוויון בהזדמנויות ובנקודת הפתיחה של התנאים הנדרשים להצלחה לימודית, ומדוע יש לבחון גם אותם כדי להבין הצלחה של נשים ברכישת השכלה.

החסם הפסיכולוגי

טקסטים לעיון

השיר של יפה וגנר המתחיל במשפט "לא הוגן...." (עמ' 7)
סיפורה של שירה בן אלי "לא ידעה לקרוא אך קראה בתורה" (עמ' 64)

שאלות לדיון

- * מהו החסם שמבטאת המשוררת בשירה, ומהי דרך ההתמודדות עימו על פי הסיפור של שירה על סבתה?
- * מה ומי מגדיר מהו ידע?
- * האם יש אפשרות לראות את המנעד בין בורות לידענות בדרך לא בינארית ולא דיכוטומית?
- * האם ניתן להכיר במגוון סוגים וצורות של ידע וחכמה?
- * נסו מתוך מקורות באסופה להציע צורות שונות של חכמה נשית (ניתן להיעזר בקטע של שלמה דוד גויטוויין על האישה התימנית כמחנכת. עמ' 35)
- * כיצד נטייתנו להסביר את הפערים בהשכלה באמצעות חסמים פסיכולוגים עלולה לטשטש תופעה רחבה יותר של אי שוויון? מה נוכל לעשות מול זה?

חסמים מבניים חברתיים

טקסטים לעיון

סיפורה של זהורית אסולין על אמה "לנצח את הבוז" (עמ' 23)
סיפורה של מיה שמעוני על סבתה "היזהרו בבני עניים שמהם תצא ההשכלה" (עמ' 41)
קטע מספרה של סמדר בן אשר "כַּוְכַב, נשים בדואיות פורצות דרך" (עמ' 49)

שאלות לדיון

- * האם מדובר רק בחסמים פסיכולוגיים או שניתן לזהות חסמים מבניים של אי שוויון?
- * אילו הנחות סמויות, או דעות קדומות, יכולות להוביל למצב של חסם השכלתי?
- * איך יש ביכולתנו לזהות מנגנונים מבניים חברתיים שיכולים להוות מחסום ברכישת השכלה?
- * מה ניתן לעשות, מעבר למוטיבציה של היחיד, אל מול חסמים מסוג זה?
- * דונו בטענה "כל מי שרוצה יכול". האמנם?
- * על פי המשתמע מסיפורי הנשים, מה דרוש ליחיד כדי להתגבר על מחסומים אלו?
- * אפשר לקרוא את הקטע של הלן סיקסו (עמ' 64) ולדון בהצעתה כיצד להשתחרר מההבניות הללו שהפנימו נשים לאורך הדורות.

דף לימוד שני: רכישת השכלה לנשים - חובה מוסרית או פריבילגיה?

מטרת הלימוד

מטרת לימוד זה היא לבחון את השאלה המוסרית החברתית על חובתנו כחברה ליצור תנאים מתאימים להשכלת נשים. האם השכלתן של נשים היא מותרות? בגדר פריבילגיה? או שמא יש חובה מוסרית לחברה, שכן להשכלת נשים יש תפקיד חברתי רחב יותר.

האיסור ללמוד

טקסטים לעיון

סיפורה של רות בן ישי "לומדת בדרכה" (עמ' 14)
סיפורה של ריקי שי "השמים הם הגבול" (עמ' 43)
טקסט של וירג'יניה וולף מספרה "חדר משלך" (עמ' 37)

שאלות לדיון

- * אילו סוגים של איסורים על למידה והשכלה עולים כאן, ואילו הצדקות ליוו אותם?
- * כיצד התמודדו נשים עם האיסור ללמוד לצד הצורך העז ללמוד?
- * דונו בנושא הפנמת הדיכוי - עד כמה הפנימו נשים את האיסור ולא הרשו לעצמן לחשוב על זכות הלימוד עבורן?
- * הטקסט של וירג'יניה וולף מציג מה קרה לנשים שניסו לערער על האיסורים להנגשת ידע לנשים - אילו תיוגים ומסרים נשים מקבלות גם בימינו בדרכן להתפתחות בנתיבי ההשכלה?
- * הסיפור "השמים הם הגבול" של ריקי שי מכיל בתוכו את האיסור וגם את האפשרות להיחלץ מהאיסור דרך דמויות גבריות בחייה של הכותבת - האם אנו בהכרח זקוקות לגבר שיתמוך בנו במהלך? מה הדרך שמציעה כותבת הסיפור ככלי להתמודדות מול האיסורים על אפשרות לימוד לנשים?
- * ואולי חובתנו אינה רק כלפי נשים, אלא קיימת חובה להעניק השכלה בסיסית לכל אדם בעולם? ומיהו הקובע מהי השכלה בסיסית?

הנורמה של נשים למדניות

טקסטים לעיון

עדותה של מסעודה רחל בת הרב יהושע מספרו של אברהם בן יעקב, "יהודי בבל בארץ ישראל" מציגה יחס אחר ללימוד תורה של נשים (עמ' 57)
דרשת הרב יוסף משאש על לימוד תורה לנשים (עמ' 19)

שאלות לדיון

דרשת הרב משאש ועדותה של מסעודה רחל בת הרב יהושע מציגות יחס אחר ללימוד תורה של נשים ביחס למקובל כיום. דונו בעמדות המוצגות שם ביחס ללימוד נשים כנורמה מקובלת בימינו.

- * כיצד התהוותה נורמה של תלמידות חכמות ולמדניות?
- * מהם התנאים הנדרשים כדי ליצור שינוי בנורמה חברתית?

לימוד לנשים כנורמה

טקסטים לעיון

הטקסט של הרב יעקב מזרחי מספרו "זרח יעקב" (עמ' 63)
סיפורה של זהבה ביידגלין "גם מלכה וגם שרה" (עמ' 51)

שאלות לדיון

- * מהי עמדתו של הרב מזרחי? במה היא שונה מהעמדות שהוצגו עד כה? ומהם טיעוניו?
- * מדוע כדאי שהשכלת נשים תהיה חובה? ומה ההכרח החברתי שבכך?
- * כיצד סיפורה של זהבה ביידגלין ממחיש את דבריו של הרב מזרחי?

מקורות

- אלון, יגאל. **בית אבי**, הקיבוץ המאוחד, 1974, עמ' 105-106
- אליאור, רחל. **סבתא לא ידעה קרוא וכתוב: על הלימוד ועל הבורות, על השעבוד ועל החירות**, ירושלים: כרמל, 2018, עמ' 725, 746, 584, 585
- בן אשר, סמדר. **כִּנְבֵּב: נשים בדואיות פורצות דרך**, הוצאת מכון מופ"ת, 2020, עמ' 46-47
- בן יעקב, אברהם. **יהודי בכל בארץ ישראל**, ירושלים, תשמ"מ, עמ' 32-33
- גויטיין, שלמה. **התימנים: היסטוריה, סדרי חברה, חיי הרוח - מבחר מחקרים**, מכון בן צבי לחקר קהילות ישראל במזרח, ירושלים, תשמ"ג, עמ' 252-253
- דו"ח הכנסת לשוויון מגדרי**, 2015
- הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, **הודעה מס' 013-2021**
- הרצוג, חנה. "נשים בישראל", בתוך **ישראל 2000**, בעריכת ש. אהרוני ומ. אהרוני, הוצאת מקסם, 2000
- וגנר, יפה. **מטליאה פיסות שקט**, הוצאת צבעונים, 2021, עמ' 7, 30
- וגנר, יפה. **שפת אם**, הוצאת כתב, 2016, עמ' 24
- וולף, ורג'יניה. **חדר משלך**, לונדון 1929, תרגום: יעל רנן, הוצאת ידיעות אחרונות חמד, 2004, עמ' 87-88
- טובי, צביה ויוסף. "היהודייה בתימן כמחנכת", בתוך **בת תימן, עולמה של האשה היהודיה**, בעריכת שלום סרי, הוצאת עמותת אעלה בתמר, תשנ"ד, עמ' 78
- מזרחי, משה יעקב. **זרח יעקב**, אורות יהדות המגרב, לוד, תשנ"ד, עמ' 46
- מלכה, שלמה. **אלמח'תאר**, עמ' 7-8
- מסורת בעידן המודרני**, בעריכת הרב שוראקי, עם הספר ידיעות אחרונות, 2009, עמ' 244-245
- משאש, יוסף. **נחלת אבות**, ח"ו דרוש תמ"ב
- סיקסו, הלן. "צחוקה של המדוזה", 1975, תרגום: מיכל הראל, בתוך **ללמוד פמיניזם מקראה**, הוצאת הקיבוץ המאוחד, 2006, עמ' 136
- שקלים, אסתר. **מה צריכה אשה לדעת**, כנרת זמורה-ביתן, 2017, עמ' 21

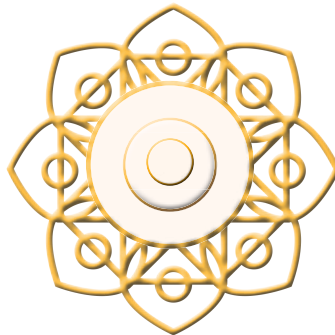

תודות

תודה לכל הנשים גיבורות הסיפורים המעניקות השראה ותקווה לדורות הבאים (לפי סדר הא-ב):
אהובה כהן, אמל, אסתר קורל ז"ל, גבריאלה קרן, הנרייט פיטוסי ז"ל, זהר עטר ז"ל, חנה אילוז,
יהודית אסולין, יקוט אבן צור ז"ל, נְגִיסָה טְשָׁרָה, נעימה חסידים ז"ל, סימה מורלי, צביה גבאי-
חורש ז"ל, ציונה חסיד ז"ל, רוחמה שרביט, רחל סולימנוב ז"ל, רחל קשטר-סתי, ריקי שי, שרונה
גל, שמחה בן אלי-כהן ז"ל

תודות לכל מי שהעלו את הסיפורים על הכתב:
גבריאל אבן צור, זהבה ביידגלין, זהורית אסולין, זיוה עטר, יעל גידניאן, לאה שקדיאל, לילי חן,
מוטי פיטוסי, מיה שמעוני, מנשה שרביט, סמדר בן אשר, רותי בן ישי, שירה בן אלי

ערבות - נשים מחברות מסורת הוא בית מדרש יוצר המפתח חזון יהודי הנשען על פמיניזם ומסורת ספרדית-מזרחית. בית המדרש פתוח לנשים מכל רצף הזהויות. אנו לומדות מן המסורת הספרדית מזרחית - זו שבכתב וזו שבעל פה - מפרספקטיבה נשית. אנו מאמינות בכוחה של המורשת הספרדית-מזרחית לשמש מודל לחברה המכילה מגוון וריבוי והמושגת על ערכים של צדק חברתי, מתינות, שלום וערבות הדדית. אנו מבקשות לגבש פמיניזם מסורתי, המחבר בין תורת הנצח לשינויי העתים והזמנים ומשלב תלמוד עם מעשה, לשם השפעה על סוגיות חברתיות, דתיות ופוליטיות מתוך עוצמתה של המסורת.

אסופת "שוחקות אבן - סיפורי נשים פורצות דרך להשכלה" מספרת את סיפורן של האימהות, הסבתות והחברות שלנו, שפרצו מחסומים בדרכן ללימוד קרוא וכתוב, ולהרחבת אופקים וידע. הדרכים שבהן נמנעה השכלתן של נשים היו מגוונות, ולמרות זאת הן לא ויתרו.

נשים אלו מתגלות כבעלות תעצומות נפש ושאר רוח, שגם בתנאים קשים תשוקתן לאות ולמילה הכתובה לא נעלמה. הן שחקו אבנים, כרבי עקיבא בשעתו, שבהיותו בן ארבעים נפתח ליבו ללמוד תורה כשראה את האבנים ששחקו המים.

בחרנו להשמיע באסופה זו את סיפוריהן של הגיבורות השקופות, שסיפורן וקולן כמעט ואינו נשמע במרחבים הציבוריים. כל אחת בדרכה מעוררת השראה ותקווה בלב כולנו.

מטרת האסופה היא להשמיע קולן של נשים אלה, ללמד עליהן בבתי ספר ובמדרשות ולהנחיל במרחב הציבורי את המקום וההערכה שהן ראויות להם.

© כל הזכויות שמורות לערבות - נשים מחברות מסורת, 2022

